entreprenørvirksomhed i likvidation. I Hundested købtes en brugt skrueaksel og skrue fra en større fiskerbåd. Skibets træror blev skiftet ud med et lavet af rustfrit stål. En hydraulisk styremaskine blev via hydraulikrør forbundet med et rat oppe i styrehuset. I Esbjerg købtes en brugt Furunu-radar fra en anden fiskerbåd. Radiorummet blev udstyret med kortbølgeradio, satellitnavigation og radiopejler. På et ophugningsværft i Hamborg købtes en seks meter lang orange redningsbåd bygget i glasfiber og drevet af en lille dieselmotor.

Skibet sejlede med en midlertidig besætning til Caribien og havde ligget på reden i Cristóbal i ca. to måneder, da Dorte, Bjarne og jeg gik om bord i april 1987.

Store Klaus, som Amdi efter sigende havde opkaldt efter UFF-arbejderen Klaus Hansen, havde ligget i Københavns havn, da jeg første gang var om bord. Dengang boede Klaus Hansen om bord og arbejdede for UFF i København. Nu stod jeg på det solide dæk, som ganske svagt rullede frem og tilbage i de dønninger, der nåede ind forbi molesystemet uden for Cristóbal. I løbet af det sidste kvarter var det blevet mørkt, men dækslysene var tændte, og med ét følte jeg, at her hørte jeg til.

Ude agter kunne jeg høre en dieselmotor dunke, det måtte være generatoren. Hele fordækket var overdækket af et hvidt solsejl, og herude åbenbarede sig et stort spisebord med opdækning til os alle.

– Velkommen om bord! sagde Frederik, som så ud til at være glad for det nye selskab.

Jeg var allerede aldeles betaget. Jeg tænkte på det trælse slid og de evige irettesættelser og skideballer på Tvind. Her var dejligt varmt. Dette vidunderlige skib skulle være mit hjem de næste fem år og tage mig hele vejen rundt om jorden. Jeg var heldig. Meget, meget heldig, sagde jeg til mig selv.

Fra messen forrest i dækshuset viste Frederik mig ned ad en lejder til apteringen under dæk. Alle skotterne var beklædt med lakeret træ, og alt så ud til at være i en strålende forfatning. Fra lejderen førte en lang korridor midt i skibet både agterud og forud. Forskibs lå, fordelt på begge sider af korridoren, fem kahytter og et baderum. Midskibs, under dækshuset, havde kaptajnen en opholdsstue foruden sin kahyt. Lige før maskinrummet lå radiorummet med navigationsudstyr og kortbølgeradioen, der også fungerede som telexmaskine. Agten for maskinrummet lå yderligere to kahytter.

- Her er din kahyt, sagde Frederik og åbnede en dør i nydeligt brunt træ.

Det blev bare bedre og bedre. Der var en køje, en sofa, et lille bord og rigeligt med skabsplads. Mit kammer. Min kahyt. Jeg gentog ordene for mig selv. Her kunne jeg ligge og læse om aftenen. Dette var et eventyr; det var næsten ikke til at tro, at jeg var havnet her. Hvor jeg glædede mig til at komme i gang med arbejdet om bord!

Mine rejsekammerater Bjarne og Dorte beundrede også skibet. De havde i flere år været på andre af Tvinds skibe og havde mindeligt anmodet Amdi om at få lov at gå i land. Allerhelst ville de arbejde på en af de nye farme, som Lærergruppen havde købt. Amdi indvilgede, men først skulle de være en periode på *Store Klaus*, havde han sagt. Sagen var, at Bjarne og Dorte var blevet eksperter i at løse problemer på Tvinds gamle træskibe. Til deres glæde så *Fyrskib Nr. 19* ud til at have færre problemer at løse end de fleste andre Tvind-skibe.

Foruden Frederik var en anden gammel kending fra Tvind om bord på *Store Klaus*. Det var Joep Nagel, en af Amdis allernærmeste medarbejdere. Joep havde i flere år arbejdet på det tophemmelige bilprojekt Dråben og havde inden da været i møllegruppen. Altmuligmanden Joep Nagel - han var også en af Amdis livvagter - var Lærergruppens beskikkede kunstmaler. Amdi havde allerede sendt ham til St. Vincent, Belize og St. Lucia, hvor han havde malet landskaber, bjerge og selvfølgelig Lærergruppens ejendomsbesiddelser. Malerierne havde været udstillet på Forvaltningen i Grindsted. Han havde været om bord på *Store Klaus* i et par måneder og hjulpet med til vedligeholdelsen af skibet. Joep serverede et lækkert måltid for os, inden vi gik til køjs i kahytternes stillestående varme.

Nogle dage senere ankom Kim Hansen og Sanne Kjellerup. De skulle også være med som forskere på togtet med *Store Klaus*. Vi holdt et møde, hvor jeg gennemgik planerne for forskningen, idet jeg stort set ordret refererede, hvad Amdi havde sagt under vores møde på Forvaltningen ugen forinden. Jeg havde gennem årene oparbejdet en evne til at huske hans taler og referere dem. Jeg inkluderede endda ofte hans vittigheder i referaterne, mens jeg lod, som om det var mine egne. Vi var mange, der så os selv i Amdis billede i Lærergruppen.

Efter nogle dage i Panama dukkede Hans Jørgen Laustsen og Nis Ravn op på skibet midt om natten. De kom begge fra Miami i USA, hvor de drev et firma med det ambitiøse navn *Transworld Trading Inc.*

Hans Jørgen og Ravn var begge med i den oprindelige gruppe omkring Amdi, før U-gruppen og Den Rejsende Højskole var blevet grundlagt. Begge var derfor ærværdige veteraner, og især den selvtilfredse og oppustede Hans Jørgen forventede, at man behandlede ham som sådan. Han var langt mere dreven end jeg selv i at efterligne Amdi i et og alt. Når Hans Jørgen åbnede munden, lød det næsten som en overdreven karikatur af Amdis talemåde, og oveni blandede han sin egen oven-fra-og-ned-holdning til alle andre end netop Amdi og hans nærmeste kreds.

Hans Jørgen var sømand og havde været uden for U-gruppen, indtil han blev forstander ved Nyborg Søfartsskoles oprettelse i 1978. Senere kom han til at arbejde direkte i forhold til den centrale ledelse sammen med Ravn. Mens vi andre spinkede og sparede og vendte hver en dollar, brugte Hans Jørgen store summer uden at nogen turde hæve øjenbrynene det mindste. Som vi senere fandt ud af, var det helt i tråd med Amdis og Kirstens egen adfærd. Hans Jørgen viste os endda stolt sit Visa Gold Card og fortalte om, hvordan han flere gange havde skaffet sig tusindvis af dollars i en snæver vending.

- I et job som det her kan man ikke undvære sådan et kort, sagde han storagtigt og slog ud med armene, mens hans blik flakkede mellem os for at registrere reaktionen.

Transworld Trading havde to formål. De skulle dels sælge bananer og mangoer produceret på Lærergruppens plantager i Caribien på det amerikanske og europæiske marked, og dels skulle de hjælpe plantagerne ved at virke som leverandører af udstyr lige fra biler til computere og værktøj. Hans Jørgen og Ravn havde en lejlighed ved Miami Beach, og foruden deres bil havde de en motorbåd liggende lige uden for lejligheden. Det var Hans Jørgens private legetøj. Her kunne han drøne frem og tilbage som en anden Miami Vice mellem hvide sandstrande og brune bikiniklædte amerikanske solbadere.

Anyway, som Hans Jørgen sagde hele tiden, han og Ravn var kommet for at tjekke, at båden var o.k., og besætningen klar til sejladsen. Selvom Frederik var skipper om bord, var det helt klart, at Hans Jørgen straks overtog kommandoen. Han hundsede rundt med os alle og tog sig ikke det mindste af, at vi allerede havde planlagt skibsklargøringen.

Vi var nu Frederik, Dorte, Bjarne, Kim, Sanne, Joep, Hans Jørgen, Ravn og mig om bord.

Hans Jørgen kom hele tiden med henvisninger til, at der var noget i gære, og det gik ikke op for mig, hvad det var, indtil vi pludselig et par dage senere ca. 100 meter fra *Store Klaus* så en lille jolle, som tilsyneladende var i knibe, fordi dens påhængsmotor ikke fungerede. Der var tre folk i båden, og en af dem vinkede vildt, samtidig med at han roede som en gal mod tidevandet. Vi gik ned i vores båd for at sejle over og hjælpe staklerne. Det var helt almindeligt at se sejlbådenes joller ro rundt uden påhængsmotor, men denne jolle var lidt for langt væk fra havnen til, at det virkede betryggende.

Da vi nærmede os jollen, kunne vi se, at den tilhørte en lystbåd, der for tiden lå fortøjet inde ved yachtklubben. Til vores overraskelse kunne vi også se, at de to passagerer i jollen var Amdi og Kirsten. Den tredje person var jollens befippede ejer. Han havde aldrig været så langt væk fra havnen i sin jolle, og da slet ikke med motoren kaput.

Amdi og Kirsten kom om bord og var i strålende humør. Endelig stod de på *Store Klaus*, sagde de. Amdi var svedig efter roturen og pudsede briller i sin skjorte, mens hans rødrandede øjne vandrede mellem os. Hans buskede grå fuldskæg dækkede hele underansigtet, og han havde langt gråt hår strittende ud til alle sider. Hår og skæg skjulte hans markerede ansigtstræk. Det var en god forklædning, tænkte jeg.

Kirsten fortalte, at en tredje passager, Thomas Væth, stadig ventede inde ved yachtklubben. Han arbejdede sammen med Amdi og Kirsten om planlægning af projekter verden over, og han skulle rådgive os vedrørende forskningen.

Amdi fortalte vidt og bredt om deres kaotiske ankomst til Panama, og Kirsten forklarede, hvordan hun havde været nødt til at bestikke tolderne ved grænsen for at få lov til at rejse ind i landet med de medbragte gaver. I Miami havde de nemlig købt et nyt 8 mm videokamera; et af Sonys splinternye handicams. De uddelte også T-shirts, som ingen af os nogensinde ville have turdet købe selv, fordi vi ville have ment, at de var for dyre. Pludselig havde vi "mærketøj" om bord, Jordache, Lacoste og Giordani.

Endelig kom Thomas Væth om bord og blev højtideligt introduceret som forskningskonsulent for projektet om bord på *Store Klaus*. Amdi gennemgik vores forskningsprojekt. Global Research skulle over en femårig periode med *Store Klaus* som base rejse jorden rundt. Vores ansøgninger skulle fremsendes per kurer til IFAS i Tvind, og den

overordnede hypotese for projektet skulle være, at "der var brug for IFAS". Hvis vi formåede at finde projekter, der kunne tænkes at have brug for støtte til forsknings- og udviklingsarbejde fra IFAS, så var hypotesen bevist. Amdi beskrev de mange mennesker i den tredje verden, som ville kunne nyde godt af vores projekt. Og foruden forskning kunne vi også anbefale, at Lærergruppen indgik i joint ventures med erhvervsdrivende, vi mødte.

Men det drejede sig også om "at nyde livet", sagde han. Vi skulle endelig ikke glemme at nyde livet. Han havde selv i den forløbne uge tilbragt meget af sin tid under vandet mellem korallerne i det Caribiske Hav iført maske og snorkel, fortalte han begejstret. Den slags skulle vi også have tid til, på vegne af hele Lærergruppen. Videokameraet var til at lave film, som skulle sendes hjem til kammeraterne, der ikke havde mulighed for at se og opleve, hvad vi gjorde, sagde han.

Så tog Amdi lige pludselig den alvorlige maske på, og Hans Jørgen blev spurgt, om han var tryg ved Frederiks kvalifikationer som skipper for *Store Klaus*. Frederik havde undervist sammen med Hans Jørgen på Nyborg Søfartsskole, havde sejlet som styrmand på danske coastere, og de to havde sejlet sammen på *Store Klaus* i flere måneder i Caribien, inden skibet kom til Panama. Alligevel var det for meget for den selvforgudende Hans Jørgen at give Frederik grønt lys som skipper.

- Det ved jeg ikke, sagde han. Han kunne simpelthen ikke få sig selv til at sige, at selvfølgelig var Frederik okay som skipper.

- Hvad mener du med "det ved jeg ikke"? spurgte Amdi.

Hans Jørgen tøvede og nølede og bryggede en historie om, at han ikke havde set Frederik arbejde selvstændigt som skipper om bord på *Store Klaus* eller nogen andre steder.

- Jamen, er han da ikke skipperen? spurgte Amdi.

Frederik havde nominelt været skipper, siden han kom om bord fire måneder før, men i den tid Hans Jørgen havde været om bord, havde han ikke ladet Frederik være i fred og havde stort set overtaget skipperjobbet.

Skarpsindig som Amdi var, havde han omgående opfattet dette.

- Jo, jah, men, øh, kom det fra Hans Jørgen.

Amdi tog den svages side og udnyttede lejligheden til at give Hans Jørgen nogen over nakken, i verbal forstand, mens hele forsamlingen hørte på.

- Hvordan fanden forventer du, at Frederik skal kunne lære at blive

en god skipper, hvis en selvoptaget egenmægtig person som du hele tiden stiller sig i vejen? spurgte han vredt.

Vi andre holdt vores mund, det var ikke vores boldbane lige nu, men Kirsten Larsen kom med sine sædvanlige sekunderende bemærkninger. Eftersom Hans Jørgen ikke ville sige god for Frederik på stedet, blev det bestemt, at han skulle rejse med os gennem Panamakanalen og videre til Costa Rica. På vejen skulle han bedømme Frederiks skipperevner. Han måtte ikke komme med nogen kommentarer, der vedrørte sejladsen, undtagen hvis skibet og besætningen var i direkte fare.

Det havde overhovedet ikke været Hans Jørgens hensigt; han havde planlagt at tage tilbage til sin luksuslejlighed i Miami. Det havde Amdi selvfølgelig også regnet ud, og straffen til Hans Jørgen var derfor ekstra spidsfindig. Ikke blot skulle Hans Jørgen blive om bord, men han måtte ikke gribe ind i sejladsen. Endnu en gang havde Amdi givet en lærestreg til en af de erfarne og dermed på den ene side fået hamret Hans Jørgen ned og på den anden side vist os, at han var "retfærdig" – men også at det gamle slagord om, at den, der stikker snuden frem, får nogen over den, stadig gjaldt. En yderligere finesse fra Amdis side var, at Hans Jørgens tro følgesvend, Nis Ravn, fik lov til at vende tilbage til Miami. Der var jo forretningen, der skulle passes.

Amdi og Kirsten tog af sted, mens Thomas og Hans Jørgen blev hos os. Vi planlagde, hvad vi havde brug for, når vi skulle ud at finde forskningsprojekter, og gik så på indkøb i Zona Libre. Det var næsten som at være tilbage i forberedelsestiden før vores store busrejse til Indien.

Vores indkøbsliste bestod blandt andet af transportable skrivemaskiner, en computer og printer, fotografiapparater, kontorartikler, papir, kufferter, dokumentmapper til hvert besætningsmedlem, radio og et fjernsyn for salonen.

Efter otte dages forberedelser var vi klar til at gå gennem Panamakanalen. Frederik havde ordnet de sidste formaliteter, og morgenen kom, hvor vi ville få en lods om bord, der ville tage os gennem kanalen.

Fra logbogen:

> Mandag d. 8. juni 1987: "De sidste forberedelser...
> Vi købte yderligere tusind liter diesel til hovedmaskinen fra Pa-

nama Canal Yacht Club, og de lovede os at levere den kl. 14.30. Desværre kom lastbilen ikke før kl. 16.00, og det viste sig så, at den pumpe, vi havde regnet med at bruge i yachtklubben, ikke virkede. Vores plan var at pumpe dieselen fra de fem tønder over i en stor 1000 liters "dieselsæk" af gummi og plastic, som vi havde lagt ud i redningsbåden.

Med stort besvær hejste vi de fem 200 kg tunge tønder ned i redningsbåden i stedet og sejlede forsigtigt ud til *Store Klaus*.

Her fandt vi ud af, at vores egen pumpe heller ikke virkede. Vi var nødt til at trække slanger helt ned i maskinrummet og koble dem til en fast pumpe dér for at få dieselen om bord."

Tirsdag d. 9. juni 1987:

"Endelig skal vi afgå fra Colón.

Vi stod op klokken seks og var klar klokken 7.30, som vi havde fået instruktion om fra kanalmyndighederne. Lodsen kom ikke, og vi ventede og ventede. Vi kaldte Cristóbal Signal og fik at vide, at lodsen var på vej. Klokken 9.15 ankom han og sagde, at når Kanalkontoret havde sagt 7.30, så var det det tidspunkt, da han kørte fra sit hjem i Panama City, på Stillehavssiden."

Vi var klar. Maskinen kørte, radaren roterede, og vi var alle en smule nervøse over denne, vores første, sejltur med *Store Klaus*.

- Let anker! råbte Frederik. Bjarne hev i håndtaget til ankerspillet, og intet skete. Ingen havde tænkt på at tjekke ankerspillet, og nu stod vi der med en utålmodig lods, og det lod til, at vi ikke kunne hive de mange tons ankerkæde og ankeret ind. Det tog os omkring 40 minutters hårdt arbejde med smøreolie, jernstænger og en stor mukkert at få det sammenrustede spil til at køre rundt. Flere måneder i Panama med jævne tropiske regnskyl havde gjort, at spillet havde sat sig.

Vi sejlede mod indsejlingen til Panamakanalen og Gatún-sluserne lige i nærheden af Colón. Efter mindre end 10 minutter begyndte hovedmaskinen pludselig at køre ujævnt, og til sidst gav den op og gik i stå med en underlig træt og hostende lyd. Stilheden sænkede sig over skibet, der stadig gjorde fart mod Panamakanalens slusesystem. Nu kunne vi ikke styre skibet mere, for styremaskinens hydraulikpumpe var drevet af hovedmaskinen. Lodsen kiggede mistroisk på Frederik: Kunne det passe? Var han om bord på et ikke-styrbart skib uden ma-

skine midt i verdens mest trafikerede kanal? Heldigvis var der ingen skibe i nærheden, og mens *Store Klaus* langsomt tabte fart og til sidst lå stille, arbejdede Bjarne og Hans Jørgen som gale i maskinrummet. Det viste sig, at Hans Jørgen udmærket kendte problemet. Der var luftbobler i dieselen, og dem kunne maskinen ikke køre på.

Dieselsystemet blev luftet ud, og pumper og tilgangsrør igen fyldt med diesel. Maskinen startede, og vi gik ind i den smallere del af kanalen lige før sluserne. Den katastrofeagtige start på turen gennem Panamakanalen fik os ikke til at stoppe og spørge: Hvad gik galt? Vi fortsatte og registrerede uheldene som detaljer.

Turen gennem Panamakanalen tog to dage, for vi fik ordre på at overnatte ved en bøje midt i Gatúnsøen og vente på en ny lods til næste dag. Lidt før middag sejlede vi ud af den nederste Miraflores-sluse, og *Store Klaus* lå i Stillehavet for første gang nogensinde. Ved solnedgang den 11. juni 1987 afgik vi fra Balboa med kurs mod Costa Rica på vores første sejlads i åbent hav.

Klokken ni den næste morgen virkede roret ikke længere. Et hydraulikrør til styremaskinen var sprunget læk, og olien forsvundet ud af systemet. Vi drev rundt i nogle timer, mens Bjarne og Hans Jørgen skiftede røret. Om eftermiddagen gentog det samme sig, blot var vi nu midt i en tordenstorm, og skibet blev kastet rundt af krappe bølger og skarpe vindstød. Igen var det Bjarne og Hans Jørgen, der skiftede hydraulikrøret; de var de eneste af samtlige om bord, der ikke var søsyge.

Da skibet i Nyborg blev udstyret med nyt ror og hydraulisk styresystem, var der blevet sparet på udgifterne til hydraulikrørene. I stedet for rustfri rør eller kraftige galvaniserede rør af den type, som drev ankerspillet, havde man købt små tynde trykrør af ganske almindeligt jern. Rørene gik gennem agterdækket, ned under nederste dæk og fortsatte til maskinrummet. Derfra gik de frem til under salonen og op til rattet i styrehuset. På dækket var rørene blevet malet, men ellers havde de ikke fået nogen behandling. De var nu mange steder så gennemrustne, at de sprang læk. Problemet lå især, hvor rørene gik gennem dækket, og hvor plasticholdere holdt dem fast til skotter eller planker. Her tørrede de aldrig, og saltvandet virkede som en ætsende syre på metallet.

Hvem der end havde designet denne rørføring, så var det en utilladelig omgåelse af almindelig fornuft og skibssikkerhed. Vi kunne ha-

ve tabt styringen i Panamakanalen, ved en havneindsejling eller tæt på land, og det kunne have forårsaget totalforlis.

Efter et par dages sejlads ankom vi til Golfito i det sydlige Costa Rica. Hans Jørgen Laustsen forlod os, og vi var mindst lige så glade for at blive af med ham, som han var for at kunne sætte kursen mod sin lejlighed på Miami Beach.

Global Research

Vi begyndte nu for alvor på Global Research-projektet. Når vi havde bestemt at forlade Panama med skibet, var det mere end noget andet for at kunne stille Amdi tilfreds: Han holdt et vågent øje med os og kunne jo nu se, at det gik fremad. Men vi var slet ikke færdige med Panama. Straks ved ankomsten til Golfito tog flere af os bussen tilbage til Panama. Det var begyndelsen på otte måneders hektisk rejse i Central- og Nordamerika.

Jeg rejste sammen med Kim tilbage til Panama City, hvor vi for 4.500 dollars købte en brugt Toyota Land Cruiser med en 4-cylinders dieselmotor. Vores første prøve var det konstante trafikkaos i Panama City. Selv de mest gængse færdselsregler syntes ofte at være gået tabt i den almindelige uorden. Mylderet var domineret af hjemmebyggede minibusser af den slags, man kan se overalt i Central- og Sydamerika. De er dekoreret i spraglede farver, ofte med hele historier afbildet langs siden af køretøjet. Forruderne er overmalet med navne på de kvarterer, bussen kører igennem - Juan Díaz, Pedregal, Betania, Curundú - og det synes et under, at chaufføren, i sit ubekvemme og lavtsiddende bilsæde med klart plasticovertræk, overhovedet kan se noget. Jesus eller Maria eller Fred Flintstone dingler i forruden foran chaufførens ubarberede og svedige ansigt.

Vi fandt vejen mod nord og kørte over *Puente de las Americas*, den store bro som forbinder Nord- og Sydamerika tværs over stillehavsindsejlingen til Panamakanalen. En uge forinden var vi med *Store Klaus* sejlet under broen og nordpå mod Costa Rica.

Nu skulle vi i gang med forskningsprojektet. *Ikke noget nyt, men på en ny måde*, gentog jeg for mig selv i hovedet. Jeg måtte indrømme, at jeg aldrig nogensinde havde tænkt på mig selv som forsker. Jeg havde aldrig læst en videnskabelig forskningsrapport, og da slet ikke skrevet én. Jeg havde aldrig formuleret et forskningsprojekt, aldrig studeret videnskabelig metode og havde ingen forstand på landbrug, eller hvad vi nu måtte møde herude.

Men jeg havde to fordele: Jeg havde på Tvind lært, at intet problem er uovervindeligt. Hvis jeg vil, så kan jeg. Og jeg *ville* gennemføre Global Research. Jeg skulle ikke hjem til hakkeordenen på Tvind. Jeg

var besluttet på at finde projekter, IFAS kunne støtte, og lære at skrive videnskabeligt holdbare beskrivelser af solide forskningsprojekter. Sådan kørte tankerne i mit hoved, da Kim og jeg lagde Panama City bag os i vores nyerhvervede køretøj.

Et eller andet sted måtte vores første forskningsprojekt dukke op. De findes overalt, havde Amdi sagt, de skal blot identificeres. Vi vidste endnu ikke, at første projekt ville komme til at handle om blå krabber.

Det farligste tidspunkt i den blå krabbes liv er, når den kravler ud af sit skjold, som er blevet for lille. Det tager omkring 24 timer for krabbens bløde skind at hærde og blive til et nyt, hårdt skjold. I denne 24 timers periode er krabben et let bytte for større fisk og fugle - og for fiskere, der specialiserer sig i netop at fange disse "bløde krabber". De sælges dyrt til hoteller og restauranter, fordi man kan spise hele krabben. Man køber 200 g krabbe, og man spiser 200 g krabbe.

Det havde vi imidlertid ingen idé om, da vi kørte ind i Tolédistriktet og snoede os ned mod lavlandet igen. Vi havde kørt helt fra Santiago de Panamá og stadig ikke set noget, som kunne ligne et forskningsprojekt. Men så, lige efter at vi havde krydset broen over Tolêfloden, så vi et skilt med et billede af en krabbe. Den panamerikanske hovedvej var nået helt ud til Stillehavskysten igen, selvom havet gemte sig bag et udstrakt mangrove- og tidevandslandskab.

Krabbeskiltet fangede vores opmærksomhed.

- Hvad tror du, det går ud på? spurgte Kim.

- Noget med krabber, sagde jeg, uden at tænke på, hvor dumt svaret lød.

- Skal vi gå ind og se, hvad det går ud på?

- Vi mangler et projekt for i dag, svarede jeg og stoppede bilen.

Hvad der fulgte var typisk for vores "forskningsmetode". Med mit IFAS-visitkort i hånden præsenterede jeg mig for Oliver Fagot, en midaldrende mand i tropeskjorte, som var i færd med noget glasfiberarbejde under et soltag.

- Kim Hansen, sagde jeg og pegede på Kim, som ikke talte spansk. Jeg fortalte, at vi repræsenterede et forskningsinstitut i Danmark, og at vi var i gang med at identificere projekter, der kunne have gavn af vores forskningsekspertise. Fagot lyttede lidt mistroisk til mig, men lod sig efterhånden overbevise, da jeg forklarede IFAS' særlige arbejdsform.

- Vi arbejder i marken, sagde jeg begejstret. Vi sidder ikke lukket

inde på institutter og laboratorier. Vores forskning hører hjemme herude, hvor det foregår,

Vi blev nu vist rundt på den lille virksomhed. Under taget var en toskroget båd ved at blive bygget. Hvert skrog bestod af seks olietønder, der var lagt i forlængelse af hinanden og derefter svøbt i glasfiber forstærket af lange trælister. Tilsammen skulle det blive til et katamaranagtigt fartøj. En træplatform til montering mellem pontonerne var under bygning ved siden af, og herfra ville Fagot fange bløde krabber.

- Bløde krabber, sagde jeg. Hvad er en blød krabbe?

Fagot viste os en række firkantede bassiner, som var opstillet ved siden af bådebyggeriet. Bassinerne, der var omkring 20 cm dybe, var fyldte med krabber, og gummislanger førte saltvand fra bassin til bassin og videre gennem en række filtre og en pumpe. En mand arbejdede på at bygge flere bassiner.

Fagot forklarede, at de lokale fiskere forsynede ham med krabber, som han solgte i Panama City. Men markedet var meget større, sagde han. Der var mulighed for eksport til USA og måske til andre lande. Derfor var han gået i gang med at fange "hårde krabber", som han så ville holde opsyn med, indtil den dag kom, hvor de bestemte sig for at "skifte ham". Hans problem var, at der var mange variable faktorer i projektet, og han havde brug for at eksperimentere og afprøve forskellige kombinationer af kar, filtre, krabbestørrelser og fødetilsætning for at finde det mest produktive udstyr.

Jeg så med det samme muligheden for et IFAS-forskningsprojekt. Vores mantra *Ikke noget nyt, men på en ny måde* kom igen tilbage til mig. Jo, det her var ikke nyt, men tingene blev sat sammen på en ny måde. Jeg tænkte også på muligheden for, at Lærergruppen kunne indgå i en joint venture med Oliver Fagot, sådan som Amdi havde beskrevet det på vores møde om bord på *Store Klaus*.

Vi tilbragte resten af dagen med at gennemgå, hvad projektet skulle gå ud på, og på hotellet i Santiago skrev jeg projektet ned i hovedpunkter i det såkaldte "forarbejdningsskema". Thomas Væth havde forklaret, at til ethvert forskningsprojekt hører en hypotese. Pligtskyldigt satte jeg mig den aften ved skrivemaskinen og forfattede den såkaldt "overordnede hypotese" for projektet:

"Det er IFAS' opfattelse, at det med følgende fremgangsmåde:

a. Etablering af produktionsudstyr bestående af en flydende platform og mindre kanoer forsynet med de nødvendige og korrekt designede krabberuser.
b. Etablering af landbaseret produktionsudstyr bestående af de nødvendige bassiner, kar, filtre og pumper samt kølefaciliteter.
c. Ansættelse og træning af fiskere til at udsætte og indsamle og tømme ruserne dagligt.
d. Ansættelse og træning af arbejdere til i døgndrift at holde opsyn med krabbebassinerne og sortering af krabber efter hvornår de forventes at blive bløde
e. Udførelse af undersøgelser for at sammenligne driftsudgifter og fangststørrelse med henblik på at fastslå den bedste teknik, de bedste ruser, udstyr og både.
f. Udførelse af undersøgelser for at fastslå den bedste behandlingsmetode for krabber i bassinerne og andre landbaserede faciliteter ved måling af vandtemperatur, saltindhold, vandfornyelseskvotient, udskiftning, sollys etc.
g. Udførelse af undersøgelser for at identificere mulige lokale aftagere af bløde krabber i Panama.
h. Udførelse af undersøgelser for at identificere mulige udenlandske aftagere af bløde krabber fra Panama.
i. Undersøgelse af mulighederne for at lave saltvand ud af ferskvand for at reducere eller udelukke den daglige transport af saltvand til produktionsfaciliteterne.

- vil kunne vise at:

a. Kombinationen af kanoer og en olietøndeplatform som moderskib er en brugbar og billig metode til at udføre de nødvendige opgaver såsom at sætte ruserne, samt at indsamle og tømme dem.
b. Det er muligt at udvikle en teknik baseret på erfaringerne indsamlet i USA, således at det er muligt at behandle blå krabber i Panama og på denne baggrund etablere en økonomisk rentabel produktion.
c. Det er muligt at finde de nødvendige lokale markeder til at starte produktionen.

The Private Foundation
I F A S
Institute for Scientific Research
and Applied Sciences

P R O C E S S I N G F O R M

---

1. Title of the project:

SOFT SHELL CRABING

---

2. The applicant:

a. Name: Oliver Fagot

b. Address: Apartado 275, Santiago, Veraguas, Rep. of Panama

c. Telephone: 98-3554

d. Telex no.: -

e. Telefax no.: -

f. Bank: -

g. Lawyer: Luis Alberto Romero, David, Chiriqui, Rep. of Panama

h. Other contacts or similar as required of IFAS:

Den engelske version af det såkaldte "forarbejdningsskema", som skulle forestille at være skrevet til IFAS' interne brug til evaluering af potentielle forskningsprojekter.

The Private Foundation
I F A S
Institute for Scientific Research
and Applied Sciences

A P P L I C A T I O N F O R M

---

1. Date of application: 17.06.87

---

2. The applicant:

   a. Name: Oliver Fagot

   b. Address: Apartado 275, Santiago, Veraguas, Rep. of Panama 98-3554

   c. Telephone: -

   d. Telex no.: -

   e. Telefax no.: -

   f. Bank: -

   g. Lawyer: Luis Alberto Romero, David, Chiriqui, Rep. of Panama

---

3. The applicant (A) does hereby declare, that (A) thoroughly has studied the Memorandum of Associations for IFAS and the objectives stated therin. In the light of this (A) informs that the following application specially refers to the below from the Memorandum of Associations quoted sentences or expressions:

---

   a. The Foundation carries out - preferably and typically and together with persons engaged in commerce and industry in different parts of the world - the planned programme.

   b. The Private Foundation bases its research work upon the art of piecing together hitherto done discoveries, inventions and known but not coordinated mecanisms into a practice ..... which through

En side fra den engelske version af ansøgningen om støtte til forskning i blå krabber. Dokumentet er skrevet af os, men giver indtryk af at det er skrevet af ansøgeren, Oliver Fagot.

d. Det er muligt at finde eksportmarkeder, og dette vil åbne nye muligheder for etablering af yderligere krabbepakkerier i Panama.
e. Det er muligt at udvikle en teknik til fremstilling af saltvand fra ferskvand og således gøre krabbepakkeriet mindre afhængigt af at ligge nær ved kysten.
f. Projektet vil, gennem ansættelsen af fiskere, pakkearbejdere, vagtfolk og transportarbejdere, fremme leveforholdene for de involverede familier.
g. Det vil være nødvendigt for de lokale myndigheder at tage projektet alvorligt, med henblik på videre udvikling på landsplan."

Skemaet fortsatte med at redegøre for en nimåneders forskningsperiode, evaluering af projektet og projektstyring. Thomas Væth blev anført som forskningskonsulent, og budgettet beløb sig til 56.580 dollars.

Jeg syntes selv, det lød meget fornemt, og så var det hele endda på engelsk. Jeg følte mig helt fornøjet ved at komme tilbage til krabbeopdrætteriet den næste dag og præsentere Oliver Fagot for ansøgningsskemaet og projektredegørelsen. Nu manglede blot oplysninger om hans adresse, telefonnummer, bankforbindelser og advokat.

Oliver Fagot var både imponeret og overrasket over den vending, som vores pludselige stop uden for hans værksted havde taget i løbet af blot to dage. Jeg fortalte ham, at jeg ikke kunne garantere, at ansøgningen gik igennem, men at jeg mente, der var gode chancer. Det troede jeg faktisk selv på, men jeg skulle blive klogere. Vi fortsatte vores togt på tværs af Centralamerika.

Længere mod nord, i byen Davíd, mødtes Kim og jeg med Dorte og Bjarne. Sammen kørte vi til det lokale universitet og fandt en gruppe af studenter og lærere, der arbejdede med at fremme levestandarden for indianerne i Panamas bjerglandsbyer. Deres projekt lød spændende og helt i tråd med, hvad vi ville kunne støtte, for de forsøgte at bruge eksisterende resurser i landsbyen til at forbedre levevilkårene. Sammen med to af studenterne kørte vi ud i bjergene for at besøge et af deres projekter.

Panama var engang dækket af tæt tropisk regnskov. Gennem hundreder af år er skoven blevet fældet, dels af den oprindelige befolkning

og dels af kvægfarmere af spansk afstamning. Resultatet er, at store dele af lavlandet nu er bar græsjord, der knap kan give føde til kvæget. Millioner af tons af god jord er blevet eroderet væk, og mange af kvægfarmene ligger brak eller er gået fallit. Men i den centrale del af den S-formede landtange rejser højderyggen mellem det Caribiske Hav og Stillehavet sig op fra lavlandet. Her er landskabet så ufremkommeligt, at kvægfarmerne ikke anså det for rentabelt at fælde skoven og indføre kvæg.

Fra det steppeagtige lavland langs den panamerikanske hovedvej kørte vi ind i en dyb dal med stejle, grønne sider. Den asfalterede landevej skiftede hurtigt karakter til et spor, hvor kun få biler havde kørt før os. Vi snoede os gennem dale og over floder uden broer og krydsede op på højderygge, der ikke var bredere, end jordvejen vi kørte på. Indimellem mødte vi, midt i denne grønne verden, en kvinde med et tungt kneb brænde i en bylt på ryggen eller mænd med macheter på vej til eller fra deres ryddede stykker land inde i junglen. Vi var lysår fra Panama City, landets travle, korrupte, forurenede og slumbefængte hovedstad.

Til sidst var vi ved vores bestemmelsessted, landsbyen Peña Prieta. Vores værter fra universitetet havde her startet et projekt, der skulle gøre landsbyen selvforsynende med mad. Projektet var yderst interessant, syntes jeg. På et skrånende stykke jord i den ene ende af landsbyen lå et indhegnet område med en svinesti, høns, ænder, geder, to store fiskedamme, en frugtplantage og et grøntsagslandbrug.

Det specielle var, at de eneste udefrakommende resurser til driften var solskin og vand. Et lille vandløb var blevet omlagt, så en del af vandet løb ned gennem projektet. Dyrene drak af vandet og samtidig blev deres gødning skyllet ud i fiskedammene. Der virkede gødningen som føde for et grønt lag af alger i dammene, og algerne udgjorde foder for fiskene. Det overskydende vand løb ind og vandede markerne, hvor landsbyboerne høstede deres grøntsager. Alt affald fra markerne og fra husholdningerne blev båret ned til svin, høns og ænder, og cirklen var sluttet. Deres gødning blev også brugt i havebruget og i plantagen. Landsbyens 2-300 indbyggere levede dels af deres egen dyrkning af små lodder, dels af udbyttet fra dette selvforsørgende system.

Vores venner introducerede os nu til det projekt, som de forestillede sig, at vi kunne hjælpe dem med at udvikle. Det handlede om

kødkonservering ved hjælp af rygeovne. Projektet tog sit udgangspunkt i, at hele den centrale bjergregion i Panama stadig ikke har elektricitet. Det medfører to problemer, fortalte de.

- For det første kan fødevarer ikke holde sig i ret lang tid. Hvis vi slagter et svin eller en høne eller en ged, så er vi nødt til at spise kødet inden for 24 timer. Varmen her gør, at kødet bliver dårligt og begynder at rådne. Vi har ingen køleskabe og ingen frysere, for vi har ikke elektricitet. For det andet betyder det, at al mad må forberedes over bål. Det er derfor, I ser så mange kvinder med store bundter af brænde. Problemet er, at det tager lang tid for kvinderne at skaffe brændet - ofte flere timer om dagen. Et yderligere problem er, at det medvirker til at ødelægge regnskoven, at så mange mennesker hver dag går ud og skærer træer ned til brænde.

Ideen med projektet var at lave en kombination af et brændekomfur og en rygeovn. Et forsøgskomfur var blevet bygget af ler, og det viste sig, at det brugte fire gange så lidt brænde som det normale bål omringet af store sten. Røgen fra komfuret blev ført gennem et rygekammer, hvor kød kunne hænges op og blive røget. Det kunne derved holde sig og strække længere, end det ellers ville have været tilfældet.

Absolut! tænkte jeg. IFAS måtte kunne støtte med midler til udvikling af dette. Det var i den forstand ikke noget nyt, men det var i typisk IFAS-forstand en kombination af kendt viden på en ny måde. Tilbage på hotellet i David skrev vi alle oplysninger ned og beskrev projektet, som vi kunne forestille os det udført. Overgangen fra bløde krabber til rygeovne havde været forbavsende enkel.

I de næste måneder gennemrejste vi Panama, Costa Rica, Guatemala, Belize og Mexico og udarbejdede ansøgninger til IFAS fra over 50 forskellige projekter. Dorte og Bjarne fandt et dambrugsprojekt på *Estación Experimental de Gualaca* i Panama, hvor man i nogen tid havde arbejdet med opdrætningen af en fisk fra Amazonasfloden. *Colossoma Macropomum* hed den næringsrige fisk på latin. Vores IFAS-ansøgning blev døbt "Colossoma Forskningsprojektet". Den unge marinbiolog Mendardo Peralta viste os sit laboratorium og trak et net gennem en af dammene for at vise os fiskene. Han var i begyndelsen lidt på vagt, for året før havde et hollandsk institut også lovet at hjælpe med forskningsmidler, og han havde aldrig hørt fra dem igen.

- Sådan er vi ikke! lovede vi højtideligt.

Vi var helt sikre på, at IFAS ville se meget velvilligt på det velgennemtænkte projekt, som gik ud på at forske i en stabil metode til opdrætning af fiskene. Der havde hidtil været problemer, blandt andet med for stor dødelighed mellem fiskelarverne og for dyrt fiskefoder.

I Panama City udviklede Thomas Væth, sammen med Andrew Kaelin fra firmaet AguaPro, et projekt for kystfiskeri for den afsidesliggende Darién-provins. Forskningsprojektet gik ud på at afprøve bådtyper, nettyper og uddanne den lokale befolkning til den nye teknologi. Budgettet var på 150.000 dollars. Kaelin skrev selv en detaljeret beskrivelse af projektet, som blev vedhæftet den IFAS-formular, Thomas udfyldte.

I byen Aguadulce, 190 km fra Panama City, skrev vi en ansøgning til IFAS for 9.189 dollars på vegne af Emilio Santamaria, som drev en rejefarm. Emilio arbejdede på at udvikle en metode til at genbruge rejehoveder, som blev tilovers, når rejerne blev pakket til eksport. Affaldet skulle bruges i foderpiller for rejerne på farmen.

I Veraguas opsøgte vi landbrugskooperativet *Cooperativa de Servicios Multiples Juan XIII* og udarbejdede sammen med Santos Sanjur et projekt for en ny slags svinefoder med en større del melasse end almindelige foderpiller. Kooperativets 1200 medlemmer var småbønder i omegnen af Santiago de Panama, og de søgte at mindske udgifterne til svinefoder, som kooperativet importerede. Vi afsatte 27.655 dollars og 40 cent til projektet, som skulle vare fem måneder.

I Guanacaste-distriktet i Costa Rica udarbejdede vi sammen med Tadeo Murillo fra den lokale kvægavlsforening et forskningsprojekt for træplantning. Dette var et tiårigt forskningsprojekt med et budget på 166.000 dollars.

Dorte og Bjarne skrev en ansøgning sammen med Arturo Solis fra landsbyen Sonafluca de la Fortuna, i nærheden af San Carlos. Idéen var at beskæftige arbejdsløse kvinder med dyrkning af krydderier: ingefær, oregano, chili og sort peber. IFAS skulle købe et stykke jord og leje det tilbage til kooperativet, som over 10 år således ville købe jorden af IFAS. Budgettet var 40.000 dollars.

I San Ramon, mellem Stillehavskysten og Costa Ricas hovedstad San Juan, fandt Kim og jeg et kaffekooperativ, som drev en større kaffetørrings- og pakningsfabrik. Sammen med direktøren, Alvaro Ramirez Chacon, planlagde vi at installere et biogasanlæg, som kunne udnytte de mange tons affald fra kaffefrugten til at drive tørreovnene.

Det ville spare penge til brænde, regnskoven ville blive sparet, og floden ville ikke blive forurenet af affaldet. Restproduktet fra biogasprocessen kunne så bruges som gødning for kaffeplantagerne, forestillede vi os. Prisen var 277.300 dollars.

Anabella Rodriguez Piedra fra Quesada i San Carlos blev opsøgt af Frederik og Sanne. Sammen udviklede de et projekt for forskning i den efter sigende medicinske raicillaplante til 31.700 dollars.

Projekt efter projekt blev beskrevet. Der blev lavet budgetter og forskningsplaner, og hvert sted efterlod vi folk med forhåbningen om, at de sandsynligvis ville modtage en bevilling fra dette fremmede velgørende forskningsinstitut.

Vi rejste konstant for at finde nye projekter til IFAS-ansøgninger. I Costa Rica tog jeg en dag bussen fra Puntarenas til San José oppe i bjergene. Jeg skulle igen til Panama og mødes med Thomas Væth. Ved siden af mig sad en smuk kvinde, som sikkert var lidt yngre end jeg. Sidst på eftermiddagen havde bussen slidt sig det sidste stykke vej op i højlandet, og vi standsede ved busstationen i San José. Lelis hed pigen, og hun var fra Trujillo i Peru. Vi havde snakket hele vejen, og jo mere vi snakkede, jo mindre travlt havde jeg fået med at ankomme til Costa Ricas hovedstad. Lelis arbejdede i Puntarenas og kendte ikke San José særligt godt. Det gjorde jeg til gengæld.

- Jeg skal bo på Hotel Boston, sagde jeg, da vi stod ude på gaden. Hun havde ligesom hængt på, da jeg forlod den store afgangs- og ankomsthal.

- Nå, men så går jeg også derhen, svarede hun. Hun fik et rum, og jeg fik værelset overfor. Jeg lagde mig på sofaen, og duften af hendes parfume sad stadig i min skorte. Hvad gør jeg nu? tænkte jeg forvirret. Hun var sød, meget meget sød. Men jeg var på vej til Panama, og siden ville jeg forsvinde ud i verden og aldrig mere se hende igen. Det bankede på døren. Det var hende. Hun kom ind. Hun satte sig på sofaen. Jeg satte mig op. Nu var gode råd dyre.

- Vil du med i biffen? sagde hun ligefremt.

- Ja, ja, jo, det vil jeg da gerne.

Pyha. Vi gik ned langs Calle Central, over parken foran Katedralkirken og drejede ned ad Avenida nr. 2. Der lå en biograf.

- Skal vi gå derind, sagde jeg.

- Ja, sagde hun og stak sin arm under min, mens vi gik op ad trin-

nene. En rislen jog gennem min nakke. Det var de to hjernehalvdele, som diskuterede.

- Du er på afveje, påpegede den venstre.

- Ja, men det er en rar afvej, svarede den højre, så jeg er ligeglad.

- Du burde skamme dig!

- Lev dog livet, mand, hvad er der galt med det? svarede den højre.

Filmen hed *El nombre de la rosa,* Rosens Navn, og havde Sean Connery i hovedrollen. Den foregik på et kloster i 1300-tallet og var en historie om magtkampe og bedrageri bag klostermurene. Men den var også om indestængt og forbudt kærlighed; om munke, der faldt for fristelser, og om lidenskaben, de ikke kunne holde i ave. Der sad jeg med hovedet fuldt af forvirrede tanker, men jeg kunne ikke undgå at se ironien: Var jeg ikke på en sær måde selv en munk? Og tilhørte jeg ikke en slags afholdende og asketisk kirke, som ville fordømme min tilstedeværelse her i dårskabens rede, oven i købet med en vildfremmed kvinde? Men jeg slog tankerne ud af hovedet og kiggede i smug på Lelis. Munk eller ej, jeg følte mig glad og fri ved hendes side.

Bagefter vandrede vi langsomt tilbage mod hotellet. Det var en skyfri og varm aften, og der var fuldt med liv på gaderne. Duften af grillede kyllingelår og bagte kartofler kom inde fra sidegyderne, hvor der også lød til at være musik. På bænkene rundt om pladsen sad folk og snakkede, mange to og to. Katedralens spir stak op bag træerne badet i gult lys. Nu drejede vi ind på Calle Central, der var kun tre gader til hotellet. Vi slentrede af sted, og det slog mig, at det var år siden, jeg havde gået så langsomt. Jeg havde ikke travlt og bevægede mig næsten som i en trance, mens jeg spekulerede på, hvem der mon ville vinde. Venstre eller højre?

På gangen stod vi over for hver vores dør. Vi åbnede, jeg sagde godnat og gav hende et kys på kinden. Men hun lod sin dør stå på vid gab, og jeg lod min stå på klem. Det var ikke aftalt, men det skete.

- *Permiso?* lød det, da hun skubbede døren op og kom ind. Nu var hendes lange hår slået ud, det gjorde hende blot endnu smukkere. Hun havde et bykort i hånden og ville spørge mig om vejen til et eller andet sted, hun skulle til i morgen. Vi sad på sengen, tæt op ad hinanden, og jeg forklarede, hvordan hun skulle komme derhen.

Så sad vi dér, jeg sagde ingenting, og hun sagde ingenting. Jeg gjorde ingenting, og hun heller ikke. Jeg studerede bykortet indgående, sagde stadig intet. Så rejste hun sig og sagde tusind tak for hjæl-

pen. Og det havde været en dejlig aften. Og vi ses i morgen. Et nyt kys på kinden, og hun var væk. Jeg lukkede døren og tog mig til hovedet. Venstre side havde vundet. Hun var gået, og intet var sket, selvom min krop havde bedt og tigget. Jeg lagde mig til at sove og lovede mig selv, at hvis der blev en næste gang, skulle højre side få en chance.

Næste morgen klokken syv sad jeg i en flyver til Panama og forsøgte at glemme Lelis og filmen og bykortet og parfumen. Først da jeg landede i Panama, gled hun om i baghovedet.

Store Klaus afgik fra Costa Rica i midten af august 1987 med kurs mod Guatemala. Kim og jeg kørte af sted i vores Toyota for at gøre den samme tur ad landevejen, mens resten af besætningen var om bord på skibet.

Lærergruppen som storgodsejer

Det vrimlede med soldater ved ankomsten til Nicaragua i Peña Blanca. Jeg skønnede, at de fleste var mellem 17 og 20 år gamle. Der så ud til at være lige så mange drenge som piger i uniform. Alle havde en AK-47 over skulderen, og jeg var forbavset over, hvor rene og veltrimmede deres uniformer var. Officererne var kun nogle få år ældre end de menige. De så ud som universitetsstuderende. Flere af dem havde guldrandede John Lennon-briller, og et blik på deres hænder afslørede, at de aldrig havde arbejdet i marken som landarbejdere eller levet slumkvarterets fattige og forhutlede liv.

Nicaraguas blåhvide flag hang side om side med sandinisternes sortrøde. Store skilte proklamerede *Bienvenidos amigos de Costa Rica* - velkommen, venner fra Costa Rica - og *Nicaragua y Costa Rica: Juntos queremos la Paz* - Sammen ønsker vi fred. Nicaragua gjorde, hvad der var muligt for at holde fred mod syd, mens Reagans såkaldte contraer huserede mod nord.

Vi kørte mod Managua og blev overalt mødt af dyb fattigdom. Vi stoppede i en landsby og forsøgte at købe brød, men der var udsolgt. Overalt forsøgte folk at komme op at køre. De stod i grupper ved vejkryds, i landsbyer og ved broer. Vi havde kun plads til to personer, og snart havde vi to passagerer med i bilen. De fortalte os, at siden USA var begyndt flådeblokaden af landet, havde der manglet diesel og benzin til busser og biler, og resultatet var, at al transport var blevet ramt. Vores blaffere stod af uden for Managua og begyndte deres vandring til det endelige rejsemål. De tusindvis af folk langs vejen var ikke unge eventyrere som i Europa. Det var familiefædre, arbejdere, mødre med småbørn, gamle mennesker og unge mennesker. Nord for Managua kørte vi ind i et område fyldt med soldater langs vejen.

Prisen for krigen var overvældende for Nicaragua, både i materiel og menneskeliv. Præsident Reagan havde åbenlyst givet til kende, at USA støttede contraerne. CIA havde i januar 1984 i hemmelighed udlagt miner ved indsejlingen til Puerto Sandino, så havnen i flere uger havde været blokeret. USA ville ikke tillade, at sandinisterne blev ved magten.

Men sandinisterne havde også begået fejl. Vores ven med de bløde

blå krabber i Panama, Oliver Fagot, kom oprindeligt fra Bluefields på Nicaraguas caribiske side. Her havde han bygget en forretning op bestående af fem fiskerbåde og en fiskekonservesfabrik, havde han fortalt os. Virksomheden beskæftigede tæt ved 50 personer. En dag var en flok kalasjnikov-strittende ungdommeligt udseende sandinister kommet ind ad døren. De fortalte Fagot, at de havde overtaget virksomheden, og at han kunne blive der, hvis han accepterede den nye ledelse. Det gjorde han ikke. Han tog med sig, hvad han kunne få fat på og forlod Nicaragua. Problemerne begyndte, da de 45 arbejdere stillede sig op på lønningsdag. Sandinisterne havde ingen penge og ingen forstand på eller - ifølge Fagot - interesse i at drive en virksomhed. Arbejderne blev spist af med historier om at ofre sig for fædrelandet, men det gjorde dem ikke bedre i stand til at skaffe føden til familien.

Efter tre-fire uger sejlede skibene ikke mere, og dermed var der ingen fisk for fabrikken. Det hele gik i stå. En af fiskekutterne sank i havnen, en anden blev stjålet, og resten gik i forfald. Fabrikken blev langsomt skrællet: Først forsvandt møblerne, så de elektriske installationer, dernæst håndvaske, rør og vandhaner, vinduer, døre, tagsten, tømmer. Det var umuligt at sige, om Fagot talte sandt, men parallellerne til lignende historier fra Østtyskland og Sovjetunionen var slående.

Vi mødtes med *Store Klaus* i Puerto Quetzal på Guatemalas stillehavskyst. Herfra fortsatte vi vores IFAS-arbejde. Nu blev vi specialister i projekter om bekæmpelse af de aggressive afrikaniserede bier i Guatemala, men vi var mere optagede af, om Else Jensen ville tillade, at vi rejste til Belize på den caribiske side af Guatemala. Her havde Lærergruppen købt en stor mangoplantage. Vi havde nogle uger forinden via telex spurgt Else Jensen, om vi kunne besøge farmene i Belize, og som sædvanlig hørte vi intet tilbage i lang tid. Hun skulle selvfølgelig konferere med Amdi, og han var nok ude at rejse, tænkte vi.

Svaret kom, mens vi arbejdede med forskningsprojekter rundt om i Guatemala.

- Tag til Belize og lav forskning. Henvend jer til Søren Farmer på mangoplantagen før noget andet. I er Sørens venner på tur i Centralamerika. God tur, lød telexen fra Else Jensen.

Efter flere dages kørsel gennem Peténjunglen i Guatemala kom vi til Belizes hovedstad Belmopán. Derefter kørte vi, som vi havde fået at

vide per telex, videre sydpå mod Stann Creek. Landet var fladt, men Mayabjergene rejste sig ude mod vest. Et utal af floder løb fra bjergene gennem det flade land og ud i det Caribiske Hav. Vejen var ikke asfalteret, men den var bred og vel vedligeholdt.

Belize hed Britisk Honduras indtil 1973 og fik sin fulde selvstændighed i 1981. Nu kørte vi pludselig i venstre side af vejen; vi så politibetjente i engelske uniformer, og alt havde skiftet karakter. Fra den spanskprægede latinamerikanske stil havde alt antaget det engelske koloniale særpræg, jeg havde set i Caribien, men også i Indien, Pakistan, Bangladesh og i Østafrika.

Ud på eftermiddagen kom vi til et grønt skilt med teksten "Tropical Produce Ltd" på venstre side af vejen. Det var indkørslen til mangoplantagen, dengang Lærergruppens største jordbesiddelse noget sted i verden. Vi blev mødt af Søren Sørensen, tidligere landmand fra Fredericia-egnen og nu *general manager* på Mango Creek Estate med 150 landarbejdere ansat under sig.

Ideen med mangoplantagen var i begyndelsen at eksportere mangofrugter til Europa og USA. På Tvind-skolerne i Danmark havde vi modtaget store plasticdunke med mangojuice. Det var ikke nødvendigt at bestille juicen, for dunkene kom automatisk til skolen. Og derfor havde vi heller ikke noget valg, når det kom til at betale regningen ud af skolens sparsomme madbudget. Den rene mangojuice var fed og tyktflydende, og kun få af eleverne brød sig om den. I et modigt øjeblik havde jeg på Den Rejsende Højskole foreslået, at vi derfor skulle takke nej til flere leverancer, men jeg blev naturligvis sablet ned af Esther Neltrup og Mikael Norling, som udbredte sig om juicens fortræffelige kvaliteter og forarget spurgte, hvordan det kunne falde mig ind at foreslå, at vi ikke skulle støtte Lærergruppens nye farm i Belize.

Hans Jørgen Laustsens firma Transworld Trading arrangerede transporten i containere ud af Belize, men han havde som sædvanlig taget munden for fuld, og flere containere var ankommet med en delvis rådden og usælgelig mangolast til Rotterdam. Næsten samtidig havde amerikanske myndigheder afvist lastbiler med mangoer, fordi de ikke havde de nødvendige certifikater for at komme ind i USA. Hvordan det end havde kunnet lade sig gøre efter disse fiaskoer, så var den stormodige Hans Jørgen stadig den centrale person, hvad angik organiseringen af frugtsalget.

På diplomatisk vis nævnede Søren, at det jo ikke var uden proble-

mer at få solgt mangoerne. Derfor var mangoproduktionen nu i anden prioritet. I stedet skulle der satses på bananer. Belize nød godt af en specialordning med EF, under hvilken man til EF-støttede priser kunne sælge de små og - sammenlignet med ecuadorianske - kvalitetsmæssigt ringere bananer i Europa. Ordningen gjaldt for de tidligere engelske kolonier i Caribien. Amdi og Kirsten havde fået færten af dette, og det var blevet bestemt, at Lærergruppens farmere på St. Lucia og i Belize skulle koncentrere sig om denne såkaldte "cash crop". Hundredvis af tønder land var blevet tilplantet med bananer i Mango Creek og i Cox Farm, en anden plantage ikke langt derfra.

Søren Sørensen inviterede os på rundtur på farmen. Han havde en stor rød firhjulstrukket Ford Bronco, og vi kørte i flere timer rundt på det kæmpemæssige område. Der stod omkring 30.000 mangotræer. Ud over det var bananplantagen under konstant udvidelse. Antallet af beskæftigede afhang af bananhøsten og mangosæsonen.

Arbejderne boede i træhuse, som var bygget på stylter i et område i den ene side af plantagen. Længere ude på farmen havde Søren indrettet en kantine, hvor gratis måltider blev serveret for arbejderne en gang om dagen. Kantinen var udstyret med et stort tv, og udenfor stod en satellitantenne. Arbejderne så CNN som nogle af de eneste i hele Belize. Mange af dem kom fra Guatemala, El Salvador eller Nicaragua. Et mindre antal af arbejderne var fra selve Belize. Over for kantinen var stedets maskinstation med traktorer og maskiner og værksteder til reparation af slidt maskineri.

Vi fortsatte rundt, det ville ingen ende tage. Ingen i Danmark, ikke engang flertallet af Lærergruppens medlemmer, havde idé om størrelsen af denne farm. Vi havde alle hørt, at farmen var stor, men intet i Danmark er ret stort, når det kommer til stykket, og det var svært at fatte, at vi i Lærergruppen var ejere af alt dette. Vi kørte kilometer efter kilometer forbi uendelige snorlige rækker af mangotræer. Søren udpegede, hvor den næste høst ville være og fortalte om problemer med dræning og dårlig jord.

Det allerstørste problem forblev dog, at det endnu ikke var lykkedes at sælge mangoerne til eksportmarkedet. Vi kørte tilbage til kontorhuset og gik et par hundrede meter til et område, hvor tre kølecontainere var opstillet ved siden af en hvidmalet bygning. Kim Bonde og Johannes Grove Nielsen havde her installeret en mindre fabrik til fremstilling af mangojuice. De havde købt udstyret på en

nedlagt fabrik i USA og selv transporteret det hele ned gennem Mexico til Belize. Mangofrugterne blev presset for juice, og juicen blev varmet op og så kølet ned og fyldt i store beholdere. Beholderne blev anbragt i frysecontainerne, klar til eksport. En dieselgenerator forsynede anlægget med elektricitet. Generatoren fyldte en hel container i sig selv.

Kim Bonde fortalte, at han ikke var særlig optimistisk med hensyn til at sælge juicen på det vigtige amerikanske marked. Årsagen var ifølge Kim, at det var lykkedes ejerne af nordamerikanske mangoplantager i Florida og Californien at få indført en række restriktioner mod importerede mangoprodukter.

Senere den dag samledes vi i Sørens kontor. Vores venner i Belize var lige så interesserede i at høre om *Store Klaus*, og hvad vi lavede om bord, som vi havde været nysgerrige efter at se mangoplantagen.

Jeg fortalte om vores forskningsprojekt og om IFAS. Men jeg bragte ingen nyheder, fandt jeg ud af. Søren fortalte nemlig, at en stor del af salgsfremstødet i Nordamerika og Europa allerede var finansieret som forskningsprojekter. Begrundelsen var, at der skulle forskes i, hvordan man kunne sælge mangoer. Hypotesen gik på, at "det kunne lade sig gøre at sælge mangoer fra Belize i USA og Europa". Nu var Hans Jørgen i gang med at afprøve hypotesen, sagde Søren. Projektet gik under det flotte navn *International Distributors*, tilføjede han.

Det var som pokker, tænkte jeg. Hans Jørgen rejser altså rundt og sælger mangoer og kalder det et forskningsprojekt. Ligeledes var udviklingen af mangojuicefabrikken et forskningsprojekt. Vi fik at vide, at alt maskineriet, lige fra generator til sorteringsanlæg, var indkøbt som forskningsudstyr. Det begyndte at gå op for mig, at IFAS kunne bruges til vores egen fordel - i stor stil. IFAS var ikke kun til at hjælpe fremmede virksomheder og folk rundt omkring i verden, som havde behov for at få hjælp til forskning. Det så ud til, at en stor del af pengene fra IFAS var ved at blive kanaliseret til vores egne projekter som støtte til forskning dér.

Pludselig huskede jeg Amdis spørgsmål i Grindsted: - *Og hvem er de erhvervsdrivende, som kan nyde godt af fonden?* Det var selvfølgelig os selv, og nu stod jeg og så de første konkrete eksempler på, hvad han havde ment. Så vidt jeg kunne forstå, foregik det på helt lovlig vis.

Det skulle senere gå op for mig, at lovligheden af systemet var særdeles tvivlsom, blandt andet fordi stort set alle bevillinger fra IFAS gik

til Lærergruppen. Men jeg tillod ikke mig selv nogen tvivl. For mig var spørgsmålet nu: Hvad mere kunne vi forske i på Lærergruppens ejendomme i Belize? Det kunne Søren Sørensen hjælpe med. Han havde en handy ønskeseddel for sin mango- og bananfarm.

Resultatet af opholdet i Belize blev derfor, at vi skrev en række ansøgninger til IFAS om støtte til udvikling af vores egen farm. IFAS skulle udvikle et kommunikationssystem for farmen. Projektet bestod af indkøb af radiokommunikationsudstyr til kontoret, til traktorer, lastbiler og ledere af arbejdshold samt til Søren. Der var ikke nogen forskning i det, men vi formåede at lave det til et forskningsprojekt alligevel: "Det kan lade sig gøre at forbedre kommunikationen ved at installere radioer ..." Der skulle forskes i, hvor meget tid der blev sparet, hvordan de lokale arbejdere reagerede, hvilke radioer der var de bedste, hvad de kostede etc. Forskningsprojektet var ren camouflage for indkøb af udstyret.

Andre projekter gik ud på genbrug af bananaffald til svinefoder og biogasudvinding. Og hypotesen i et forskningsprojekt i jordbundsundersøgelser erklærede ubekymret, at den "vellykkede implementering af dette program vil klart vise, hvad man kan opnå, når moderne videnskab og teknologi anvendes over for 'uløselige' problemer i den tredje verden."

Vi kørte over til Cox Farm nr. 3, hvor Ole Beck og Pøt boede. Farm 3 var udelukkende en bananfarm. Ole og Pøt arbejdede med næsten bitter beslutsomhed med opbygningen af farmen, og jeg følte mig helt dårligt tilpas, da jeg så, hvordan de levede. De boede i en faldefærdig campingvogn importeret mange år før af en tidligere ejer. Pøt så slidt og træt ud i den myggebefængte og fugtige beboelse. Jeg havde sidst set hende i Danmark et par år forinden. Pøt led af sukkersyge og havde taget mange kilo på i vægt, sandsynligvis fordi hun ikke kunne holde ordentligt øje med sin sygdom. Ole Beck så bedre ud, men havde tydeligvis ryggen mod muren i kampen for at få bananplantagen til at løbe rundt.

Men det hårde arbejde bar frugt. Giestbåden – et hurtigtgående bananskib – havde kort forinden været i Belize og lastet landets hidtil største bananlast. Langt den største del af lasten kom fra vores plantager. Tropical Produce var nu den største bananproducent i landet, og Søren Sørensen var blevet valgt ind i bestyrelsen for *"Planters and Growers"*, landbrugsforeningen i Belize.

Vi besøgte også Marianne Kormann, som drev en mindre farm i Salt Creek længere mod nord. Her havde Amdi købt en ejendom, som inkluderede et landsted i gammel engelsk kolonial stil. En stor hvid trævilla herskede over en grøn og velholdt græsplæne, og to store hunde holdt opsyn med ejendommen. Marianne var i gang med at fælde og afbrænde regnskoven på ejendommen, så hun kunne gå i gang med at dyrke bananer. Det var tydeligt, at slagordet i Belize var "bananer, bananer, bananer".

Selvom Lærergruppen havde holdt en meget lav profil med anskaffelsen af ejendommen i Belize, havde vores modstandere alligevel fundet os. Søren fortalte, at han havde været nødt til at tage på rundtur til parlamentsmedlemmer med forklaring om plantagen og om Tvind, efter at en CIA-agent i Belmopán, Belizes hovedstad, havde præsenteret et langt dossier om Henning Bjørnlund til en minister i regeringen. En lokal ven af Søren, der også var farmer og medlem af parlamentet, havde underrettet ham om CIA-mandens møde med regeringen og rådet Søren til at handle hurtigt. Der kom ikke noget ud af truslerne, men sagen gik helt op til premierministeren. Han var imidlertid ikke indstillet på at gøre noget, så længe Søren ikke blandede sig i regeringens anliggender og holdt sig uden for politik. Regeringen så "danskerne" som en positiv kraft i landet. Søren Sørensen havde genoplivet den konkursramte mangoplantage og begyndt en større bananeksport. Han holdt folk i arbejde og var en forretningsmand, der holdt sig til sin forretning. Derfor var der ingen grund til at tage sig af CIA-agentens indvendinger.

Lærergruppen havde lært af erfaringerne fra St. Vincent. Her var ikke tale om at lave en kontroversiel "jordreform" eller om at indføre "arbejderdemokrati". Enhver besøgende ville kunne se, at landarbejderne levede lige så usselt som på andre farme i Belize. Lønningerne var heller ikke bedre, de fleste af arbejderne fik fem belizedollars om dagen, eller omkring tre amerikanske dollars. Der var derfor ikke tale om, at vi sådede uro i det lokale arbejdsmarked, og de andre lokale farmere havde intet imod, at vi fik sat bananproduktionen i gang. EF-kvotaen var åben for alle.

Mens dette betød, at vores virksomhed havde lokal opbakning, gav det anledning til diskussion mellem os selv. Sanne rejste spørgsmålet først.

- Hvad laver vi med en banan- eller mangoplantage i Belize? Drejer

det sig blot om at tjene penge? spurgte hun. Hvad med vores idealer? Hvordan kan vi tillade at lade arbejderne leve under så fattige forhold?

Vi var pinligt berørte over, at Sanne overhovedet kunne finde på at tvivle på ideologien bag Lærergruppens farme. Men Søren Sørensen tog det roligt og havde svar på rede hånd.

Hvis vi ikke havde overtaget plantagen, ville alle arbejderne leve under endnu værre forhold, sagde han. De ville ikke have arbejde, de ville ikke have den indkomst - hvor ringe den end var - som de havde nu. De tider var forbi, hvor vi i Lærergruppen kunne tro på, at verden ville bevæge sig frem på grund af velgørenhed. "Produktion" var kodeordet. For at skabe velfærd måtte der skabes værdier, og værdier skabes gennem produktion og salg. Uden produktion, intet salg, ingen penge, ingen fremskridt.

Hvis forretningen gik fallit, ville alle arbejderne miste deres grundlag for indkomst, og vi ville miste vores investering. Det var derfor i alle parters interesse at konsolidere forretningens økonomi, og det kunne ikke gøres uden sparsommelighed og realistiske budgetter. Der var ikke nu økonomisk grundlag for at give højere lønninger. Men der var planer for arbejdernes velfærd. Først og fremmest betød kantinen, at alle arbejderne kom mætte hjem fra plantagen. De gratis måltider sikrede, at de spiste godt, og at der blev mad tilovers til deres familier. Desuden var der en plan for uddeling af små jordstykker til arbejderne. Jorden ville blive givet til dem som en bonus i forhold til, hvor mange år de havde arbejdet på stedet, og den ville blive overdraget på den betingelse, at den blev dyrket som havebrug. Arbejderne ville få fri en halv dag om ugen for at passe denne jord. Hvis de ikke dyrkede jorden, ville de miste retten til den.

Vi diskuterede planerne til langt ud på natten. Søren fortalte, at en af arbejderfamilierne havde åbnet en butik med et lån fra farmen. Idéen var at skabe en landsby med butikker, vand, elektricitet og gode huse for indbyggerne, sagde han. Det kunne ikke gøres uden penge. Vi kunne ikke udvikle verden uden penge, hvilket retfærdiggjorde vores skift til at drive rent kapitalistiske forretninger.

Jeg syntes, det lød rigtigt. Det faldt mig ikke ind at stille spørgsmålstegn ved den overordnede idé. Hvad var meningen med, at vi i Lærergruppen havde kastet os ud i stordrift af mango- og bananplantager i Belize? Lignede det ikke i betænkelig grad de forhold, som vi

selv havde sendt tusinder af unge danskere ud i verden for at opleve og fordømme? Var det ikke en smule ironisk, at vi sad og snakkede om at skabe værdier gennem produktion; vi, som havde læst *Kapitalen* og Karl Marx' økonomiske teorier om merværdi og om profitratens faldende tendens? Lignede idéen med at give landarbejderne et lille jordstykke, som de kunne dyrke en dag om ugen mod at arbejde for mangoplantagen, ikke lige lovlig meget de danske fæstebønders forhold under feudalismen?

Men nej, for sagen var jo, at projektet var vores, og derfor var det anderledes. Derfor var det godt. Logikken kan synes at mangle, men den byggede på, at vi i Lærergruppen mente, at vi var de udvalgte, der skulle gå i spidsen for den nye verdensorden. Alt, hvad vi gjorde, måtte ses i dette perspektiv, og alt kunne så på bekvemmelig vis retfærdiggøres.

Sanne gav dog ikke op. Hun var stadig ikke enig, og hun sagde det ligeud. Hun mente, at vi snød både os selv, folk i Danmark og Belize med vores projekt. Søren Sørensen havde nemlig givet os flere detaljer om, hvordan økonomien var organiseret, og han havde fortalt, at projektet, ligesom andre farme vi havde, var betegnet som et udviklingsprojekt. Og det betød, at udviklingsorganisationer kunne støtte projektet. Han havde forklaret, at Humana, den europæiske parallelorganisation til UFF, sendte penge til mangoplantagens drift hver måned. Når Humana solgte brugt tøj i England, Frankrig eller andre steder i Europa, blev en del af profitten dirigeret til en konto i Caymanøerne og derfra videre til blandt andet Belize.

Her blev pengene brugt til aflønning af de danske "udviklingseksperter", som drev farmen. Lønnen gik derfor direkte i Lærergruppens kasse. Set fra Belize var det støtte til drift af en normal handelsvirksomhed, fordi der ingen reel forskel var på vores farm og alle andre farme i Belize. Men Humanas kunder i Europa fik en anden historie: Ved at købe tøj hos Humana støttede de udviklingen af et landbrugsprojekt i Centralamerika, stod der på plakaterne i deres brugttøjsbutikker.

– Det er uærligt, det er svindel, og det er forkert, sagde den stædige Sanne.

At vi andre nægtede at give hende ret viser, hvor langt ude på overdrevet, vi var kommet. Jeg argumenterede selv for, at det da ikke var løgn, hvad Humana sagde. Var dette da ikke et strålende centralame-

rikansk landbrugsprojekt? Vi var blevet så egenmægtige, at hvad vi end gjorde, så helligede hensigten midlet. Vi mente, at projektet var retfærdiggjort i og med, at det var Lærergruppens. Der var ikke brug for yderligere forklaringer: Vores holdning var, at vi vidste, hvad der var bedst for arbejderne og for Belize, og derfor havde vi ret til at gennemføre projektet.

Det skulle senere vise sig, at vores diskussion var begyndelsen til enden på vores forskningsrejse. For Sanne var ikke kun uenig i vores investering og styring af Belize-plantagen. Hun mente også, at vores IFAS-projekter var ren svindel og kun et røgslør for at omdirigere vores skattepenge til vores egne projekter ved at kalde dem "forskning". Hun mente ikke, der var nogen reel forskning i projekterne. Der gik imidlertid flere måneder, før hun direkte anklagede IFAS for at være et fupforetagende. Og der skulle gå endnu længere, før jeg opdagede, at Sannes spørgsmål havde sået kimen til en grundlæggende tvivl i mit eget baghoved. En tvivl, som på lang sigt skulle lede til mit endelige opgør med Lærergruppen.

En verden langt fra Tvind

Dybt begravet i junglen, der dækker trekanten mellem Guatemala, Mexico og Belize, ligger ruinbyen Tikal. Vi ankom dertil en sen nat og bankede på uden for et mindre hotel. En kvinde åbnede forundret og kiggede på os i skæret fra den petroleumslampe, hun holdt i hånden. Der var ingen elektricitet og intet rindende vand. Støvet fra hundredvis af kilometer uasfalteret landevej sad i kager i vores tøj og hår, vel blandet med sved fra en lang, varm dag.

Næste morgen, efter et koldt brusebad med vand fra spande, kørte vi den sidste kilometer til Tikals hjerte. De første templer blev bygget omkring år 600 før vor tidsregning, og de sidste i 869 efter vor tidsregning. I år 899 blev byen pludselig forladt. Da vikingerne byggede Trelleborg ved Tudeåen 100 år efter, lå mere end 3000 forladte pyramider, templer og andre bygninger i Tikal. Ingen ved med sikkerhed, hvorfor Mayaerne forlod det omfattende bygningskompleks. Pyramiderne, templerne, de åbne pladser, gader og veje, kanaler og vandreservoirer blev igen opslugt af junglen.

Det var som at træde ind i en anden verden. Glemt var IFAS og forskningsprojekter, bananfarme og landeveje. I Tikal står tiden stille. Lyden af regnskoven omgiver en, mens man vandrer mellem de stumme monumenter fra en forgangen civilisation. Vi besteg pyramiderne og så ud over den uendelige regnskov. Hvilke andre hemmeligheder findes der under tæppet af træer? spurgte jeg mig selv. Hvorfor gjorde de det? tænkte jeg. Hvad holdt sammen på deres samfund? Hvad fik befolkningen til at konstruere de kolossale monumenter? Hvorfor brød det hele sammen for dem?

Mens vi stod på toppen af den 70 meter høje jaguarpyramide, fortalte en lokal guide, at mayaerne havde levet under et autokratisk præstestyre. En lille overklasse af præster og ypperstepræster levede i templer og pyramider, mens flertallet af befolkningen boede som slaver i de samme hytter, som mayaerne lever i den dag i dag rundt omkring i Petênprovinsen.

Det strejfede mig ikke, at vores eget system inden for Tvind i høj grad kunne minde om et autokratisk, næsten religiøst system. Vi havde vores ypperstepræst, og vi havde eksklusive templer, hvorfra ene-

vældige beslutninger blev bekendtgjort. Templet og Det Øverste Råd af præster blev tilbedt af en hærskare af arbejdere, som ganske vist ikke var slaver, men som alligevel havde overgivet både krop og sjæl til Troen. Vi havde bygget monumenter og konstrueret tekniske og matematiske vidundere - alt sammen drevet af troen på Den Store Idé. Jeg så ikke symbolikken. Måske var det, fordi Tikal var blevet forladt af sine tilbedere og nu lå i ruiner her i urskoven, mens vores perfekte verden stadig var under konstruktion.

Men det var også, fordi jeg ikke så mig selv som religiøs eller sekterisk. Mens mayafolket i Tikal havde troet på gudebilleder, metafysik og menneskeofringer, så var min tro materialistisk og videnskabelig. Hvis nogen havde foreslået sammenligningen mellem Tikal og Tvind, ville jeg slet ikke have forstået. Der var intet overnaturligt i vores arbejde - alt afhang af min og mine kammeraters indsats, og vi fik intet forærende.

Når Tvind-lærere siger, at Lærergruppen ikke er det mindste sekterisk, mener de det helt ærligt, og det gjorde jeg også. Vi havde levet i frivillig isolation i årevis. Vi havde vænnet os til at samfundet - især repræsenteret ved massemedierne - var imod os. I vores øjne var det nødvendigt selvforsvar, når vi lukkede os inde i Lærergruppens anonymitet.

Det var rigtigt, at Lærergruppen ikke var religiøs i gængs forstand. Men de kultagtige tendenser blev tydeligere for hvert år, der gik. Vores altdominerende hersker kontrollerede pengene, arbejdet, tænkningen, og hvor den enkelte opholdt sig. Påbuddene fra oven berørte efterhånden alle facetter af livet. Hvordan vi skulle gå klædt. Hvilken musik, vi skulle høre. Hvordan vi skulle bo. Hvor længe og med hvad vi skulle arbejde. Om vi skulle have familie. Hvad vores børn skulle hedde, og om forældrene skulle bo sammen med dem.

Når vi overhovedet var kommet til Tikal, var det, fordi Herskeren havde påbudt os at lave en undervisningsfilm til Lærergruppens danske skoler med vores lille videokamera. Jeg spekulerede ikke over den bizarre overgang fra forsker i biogas og mangojuice til en Thor Heyerdahlsk rolle som ekspert i den uddøde mayakultur. Jeg havde altid interesseret mig for historie og arkæologi og fortalte på filmen om mulige forklaringer på mysteriet om de imponerende bygningsværkers tilblivelse og om den klassiske mayakulturs undergang.

Store Klaus sejlede, mens Kim og jeg kørte over land til Acapulco i Mexico. Her fortsatte vi med at lave forskningsansøgninger til IFAS. Det drejede sig om alt fra soldrevne køleskabe og vandpumper til malkebrug, tomatdyrkning, kunstvandingsanlæg og vævskultur.

Fælles for ansøgningerne var - som det havde været tilfældet fra begyndelsen - at de blev lavet på vegne af folk, som ærligt og redeligt var i gang med interessante og sikkert troværdige projekter. Det var folk, som reelt var i gang med at udvikle nye idéer, og som rent faktisk havde brug for hjælp til at afprøve dem.

Problemet var, at vi, de såkaldte "forskere", ikke havde den fjerneste forstand på de discipliner, vi skrev ansøgninger om. Vi troede oprigtigt, at vi var i gang med at udføre såkaldt "aktionsforskning", men ingen af os havde andet end vage ideer om, hvad det indebar. Det blev endnu mere tydeligt, da vi i Acapulco modtog en lakonisk telex fra Else Jensen, som sendte os på en ny mission: "Tag til Californien og find relevante forskningsrapporter på de store universitetsbiblioteker."

Vi kørte de næsten 3000 km op gennem Mexico, over grænsen til USA ved El Paso og gennem Texas, New Mexico og Arizona, til vi en sen aften indlogerede os på et hotel i Anaheim over for Disneyland. Kim og Sanne købte en Honda Civic til 800 dollars og kørte videre nordpå, mens Frederik og jeg parkerede vores Panama-registrerede Land Cruiser uden for *University of California Agricultural Research Institute for Deserts.*

Som sædvanlig hjalp IFAS-visitkortet, da sømanden Frederik og skolelæreren Hans præsenterede sig for en ekspert i ørkenopdyrkning og spurgte til jojobaplantens fortræffelighed. Professoren behandlede os pænt og gav os nogle brochurer. Jo da, jojobaplanten kunne ganske rigtigt vokse i ørkenen, og dens olie havde mange gode kvaliteter. Og den fandtes da også allerede i Mexico. Senere besøgte vi universitetets eksperimentalstation for citrusfrugt, hvor man har udviklet den californiske appelsin i næsten et århundrede. Det var naturligvis alt sammen spændende, men jeg begyndte at komme i tvivl om, hvordan vi skulle bringe IFAS ind i billedet her.

- Else sagde, at vi skulle gå på biblioteket, sagde vi til hinanden. Vi forsøgte os på California Polytech State Universitys bibliotek. Jeg havde aldrig set noget lignende. Stedet var stort. Der var bøger overalt. Vi kendte ikke systemet. Hvor skulle vi begynde?

- Vandforsyning! sagde jeg og var lettet over det forløsende ord. Afdelingen for vandforsyning havde lige så mange bøger som et dansk kommunebibliotek. På en eller anden måde opsporede jeg noget litteratur om rampumpen. Den pumper vand op ad bakke og drives af det vand, den pumper op. Ingen motor! Den kan revolutionere vandforsyningen i den tredje verden! Endelig, her har jeg fundet noget, tænkte jeg og lavede flere fotokopier.

Senere besøgte vi University of Californias afdeling i Davis og blev af venlige forskere fra Forskningscenteret for Frugt og Nødder taget med ud i marken for at se deres jordbærmarker. Det var som at forsøge at finde en nål i en høstak, men uden at vide det er en nål, man leder efter.

Da vi i begyndelsen af oktober kom tilbage til Acapulco, var forskningsmoralen i vores gruppe for nedadgående. Vi havde sendt projekt efter projekt tilbage til Else Jensen, men stadig intet hørt. Hvilke af projekterne ville modtage forskningsmidler, spurgte vi Thomas Væth, som igen var om bord på *Store Klaus*.

- IFAS er nødt til at have flere ansøgninger at vælge imellem, sagde Thomas. Det måtte blive fra Colombia og Ecuador, tilføjede han.

Acapulco ligger i en dyb, næsten cirkelrund bugt, med en smal åbning ud mod Stillehavet. Store skibe kan gå ind gennem indsejlingen, og det er en ideel havn, fordi den er så beskyttet. I den nordlige del af bugten kranses havet af lange hvide strande. Hertil kommer millioner af turister hvert år, og de sidder på det hvide sand som myrer på en honningmad. Hotellerne ligger side om side hele vejen ned langs stranden. *Store Klaus* lå ved yachtklubben nær byens traditionelle centrum, godt beskyttet af en halvø, der rager ud i bugten.

Her havde skibet nu ligget i et par måneder. Dorte og Bjarne havde været om bord hele tiden og havde malet skibet og lavet en masse tiltrængt vedligeholdelsesarbejde. Som altid havde de knoklet løs og lavet prima arbejde. Nu havde vi ved hjælp af en kran fået vores to biler om bord. De stod surret fast på fordækket, bag ved ankerspillet. Resten af skibet var også gjort søklar. Skuffer var lukkede og låste. Provianten var stuvet på plads. Vi var klar til afgang og skulle sige farvel til Nordamerika og til Mexico, som vi var kommet til at holde af.

Frederik havde stukket ruten af på søkortet. Idéen var at gå til Co-

lombia. Men på Colombias Stillehavskyst ligger kun én større havneby, Buenaventura, og problemet var, at den var fyldt med pirater. Ikke sørøvere i den gode gamle stil, men derimod væbnede bander, som ved nattetid angreb skibe og foretog almindeligt røveri. Så Buenaventura lød ikke særlig indbydende, og vi havde fundet en anden havn. Helt nede i den sydlige del af Colombia lå Tumaco. Det så ud til, at man kunne ankre op i en flod, og der var ifølge kortet en havnekaj.

På vejen ville vi passere den ubeboede Isla del Coco, som tilhører Costa Rica. Vi havde læst om Isla del Coco. Det skulle være en meget grøn og frodig klippeø med ferskvand og masser af hajer og andre fisk. Øen lå på halvvejen af den forholdsvis lange tur til Colombia, så vi bestemte at stoppe og udforske stedet.

Allerede to dage ind i sejladsen begyndte det at blæse op. Barometeret faldt alt for hurtigt, og i løbet af få timer var vi midt i det hårdeste vejr, vi havde haft, siden vi forlod Panama. Bølgerne blev højere og højere, skibet føltes mindre og mindre. Det varede ikke længe, før søsygen fik flertallet af besætningen til at ligge vandret. Kun Bjarne og Sanne lod til at være fuldkommen upåvirkede. Men vi måtte hver tage vores vagt i det lille styrehus. Deroppe var der rigtig gang i den. Skibet rullede fra side til side, og styrehuset lå så højt, at jeg var nødt til at holde godt fast for ikke at blive kastet frem og tilbage, når skibet rullede. Vinden vendte og blev sydlig og var stik imod os. Bølgerne vendte med vinden, og vores fart tog af, for vi hamrede konstant ind i den ene enorme sø efter den anden. Autopiloten, som i forvejen var alt andet end pålidelig, virkede slet ikke under den slags omstændigheder, så i styrehuset stod vi og drejede febrilsk på rattet for at holde skibet på kursen. Hver gang, vi kurede ned ad en bølge, skulle der rettes op, og hver gang, en sø stoppede os, var det umuligt at forudsige, i hvilken retning skibet ville bevæge sig, når det igen begyndte at gå frem.

Søsygen har en uhyggelig virkning. Hjernen og hele kroppen stiller et simpelt krav: Fred. Ligge ned. Lukke øjnene. Glemme det hele. Kvalmen kommer fra dybt nede i maven. Styrehuset synes indelukket, varmt, kvalmende klaustrofobisk. Men jeg kan ikke åbne døren for at få lidt frisk luft, for vand, vind og regn står ind. Opkastningen er på vej, men ofte bliver den ikke til noget. Og selvom jeg er i stand til at brække mig, har søsygen stadig fat. Det er ikke som en god gammeldags kvalme, hvor en opkastning klarer det hele, og man føler sig fint

tilpas bagefter. Søsygen dominerer i den grad kroppen, at man ikke kan eller vil noget.

Og der står jeg så på vagten, svingende fra bagbord til styrbord og med blå mærker fra de gange rattets pinde har ramt mig mellem ribbenene eller skuldrene. Vægten skifter konstant fra det ene ben til det andet, afhængigt af rulningerne. Rorindikatoren svinger fra rød til grøn, det digitale kompas farer op og ned i graderne. Whoosh, siger det, og en kæmpesø slår ind over skibet. Kollisionen mellem bov og bølge sender en kraftig rysten gennem hele skroget. Det er, som om *Store Klaus* skutter sig i uvejret. Nede på dækket står vores biler, overskyllet af saltvand,

Det bliver mørkt, min vagt er ved at være overstået, og Frederik kommer op, mindst lige så søsyg som jeg. Endelig, tænker jeg, jeg kan komme til at ligge ned. Men der er lige maskinrummet. Det er dræberrunden under de her omstændigheder, men jeg ved, at der ingen vej er udenom. Jeg havde været søsyg på vagten, ja, men jeg kastede ikke op. Det var i det mindste en positiv ting. Men i maskinrummet er støjen øredøvende, lugten af diesel kvalmende, og varmen uudholdelig. Jeg tager mig sammen, det skal overstås. Turen ned ad lejderen fra øverste dæk koordineres med skibets rulninger. Jeg venter en rulning, tager et nyt skridt og holder godt fast. Så gælder det at komme over agterdækket i tør tilstand. Et kig ud i mørket efter søerne, men det er umuligt at bedømme, om der kommer en våd én. Ned ad lejderen agter og jeg er i varmen. Der skal tjekkes en hel række ting ved maskinerne. Hovedmotortemperatur. Olietemperatur. Batterierne syretjekkes. Generatorens temperatur. Dieselforbrug, dieselbeholdning. Lænsevand. Ferskvandsbeholdning og forbrug. Alt skal noteres ned i diverse logbøger. Der skal pumpes diesel op i dagtanken, tjekkes racorfiltre, og fedtkopperne langs stævnrøret skal drejes en omgang.

Kvalmen bliver værre og værre for hver gang, jeg sætter kuglepennen til papiret og noterer små tal i skemaerne under alle de andre små tal. Til sidst går den ikke længere. Logbogen smides, og i stormløb går det agterud, forbi de to kahytter og afterpeaken, op ad lejderen og til rælingen i læsiden. Den friske luft rammer én med fortryllende virkning, men det er for sent. Opkastningen kan ikke stoppes, kroppen bestemmer nu. Fiskefoderet forsvinder i Stillehavets mørke vand. Man brækker sig, til der ikke er mere tilbage, og det vil stadig ikke holde op. Krampen i maven er ulidelig, den bitre smag i munden end-

nu værre. Svag i knæene vakler jeg tilbage mod agterlejderen, for der er stadig et job tilbage efter maskinrummet: I radiorummet skal der tjekkes position fra satellitmodtageren og tjekkes telex på kortbølgeradioen. Satellitnavigatorens sidste position viser, at vi knap bevæger os fremad. I det sidste døgn har vi bevæget os 40 sømil sydover.

Når positionen er tegnet ind på søkortet, går turen op på broen igen. Her står Frederik, ligbleg og meget tavs. Det ser ikke for godt ud. Men jeg kan rapportere, at alt er normalt i maskinen, og at vores position stort set er uændret. Allerede 12 timer forinden havde Frederik givet ordre til, at vi skulle lægge os underdrejet, så det er ikke så mærkeligt, at vi ikke bevæger os fremad. Alt, hvad vi gør, er at sikre os at have boven op imod vinden og de kraftige søer.

Tre dage senere, da jeg bliver vækket klokken 0400 for at tage morgenvagten, er vinden begyndt at løje af. Man kan mærke det lige med det samme. Skibet er mere roligt, bølgerne ikke så krappe, vinden ikke så skarp. Og klokken 0530 ser vi på radarskærmen et lille blip, der kun kan være Isla del Coco. Livet er igen værd at leve, synes den indre psykologi at sige. Lige pludselig er havet dejligt. Skibet knager og giver sig, og vi bevæger os i normal fart mod et sted, vi ikke kan se som andet end en lille grøn prik med lidt rødt i midten. Ved solopgang en time senere kan vi stadig ikke se øen, men kort tid efter ses den som en lille grå og næsten gennemsigtig plet på en diset horisont. Vi er her!

Skibet vågner. Havet er stille. Der er ingen stemning som den efter en storm. Der ryddes op. Alt flyder i kabyssen, men nu skal der spises morgenmad. De fleste har intet spist de sidste to-tre dage - eller har givet havet, hvad de tog indenbords, så vi er alle sultne. Øen kommer nærmere, solen står nu højere på himlen, og man kan se, hvor grøn den er. Nu løfter disen sig, solen strækker sig bagende ud mellem de sidste skyer, det ser ud til at blive en dejlig dag på Isla del Coco. Hvor er vi privilegerede, tænkte jeg, her sejler vi rundt i Stillehavet og kommer til en totalt ubeboet ø, som de fleste andre kun kan drømme om. Nu kunne vi se bunden på ekkoloddets skærm; den kom hurtigt op og stabiliserede sig ved 20 meter. Vi kiggede ned, og ingen af os havde nogensinde set noget lignende. Vandet var glasklart. Vi kunne se store sten på bunden, men det mest imponerende var fiskene. Der var titusindvis af fisk i alle farver. Det mindede mest om de koralrev, jeg havde dykket på i Caribien, men her var ingen koraller. Vi gled langsomt nærmere mod land, og bunden kom gradvist længere op: 18-16-

14 meter. Ankeret var blevet gjort klar, og vi var nu så meget i læ af øen, at *Store Klaus* slet ikke rullede mere.

Øen så imponerende ud. Der var en stenet bugt ret forude, og til hver side rejste lodrette klipper sig op af vandet. Hvide havfugle kredsede højt oppe omkring klipperne, og et par vandfald kunne ses længere inde i den tropisk grønne jungle på øen. At komme i land her efter en hård sejlads var som en drøm.

Som altid havde Frederik haft fat i det britiske admiralitets *Pilot Book*, der angav, hvor de bedste ankerpladser var. Vi havde lagt os her, i læ for dønningerne. *There is plenty of fresh water on the island, but beware of the shark infested waters*, siger bogen. Hajbefængt? sagde vi til hinanden. Vi kunne ikke se nogen hajer. Bjarne fik fiskegrejet frem, og med brødrester på krogen fik han øjeblikkeligt bid fra en af de mange tusinde farverige fisk, der nysgerrigt udforskede vores skrog.

- Prøv lige at se her, sagde Dorte med kikkerten i hånden. Hvad er det derinde?

På skift satte vi kikkerten for øjnene, og der var ikke megen tvivl: nogen måtte på et eller andet tidspunkt have været her, for der så ud til at hænge en stor blå presenning inde mellem træerne på stranden. Nå, men det kunne vi jo udforske, når vi gik i land, bestemte vi. Bjarnes fisk var allerede fileterede og ved at blive stegt i kabyssen, og menuen stod derudover på havregrød og nybagt brød.

Jeg var nysgerrig efter at komme ind på øen og satte kikkerten for øjnene igen. Presenningen var ligesom et symbol på, at selv herude, midt i et uendeligt ocean, var vi ikke alene, tænkte jeg. Lige meget, hvor man tager hen på kloden, er der spor af mennesker. Pludselig så jeg noget usædvanligt. En figur dukkede op bag presenningen og stod stille på stranden, ubevægelig.

- Der står sgu en eller anden inde på stranden, sagde jeg til de andre om bord. Først troede de ikke på mig, men så begyndte figuren at bevæge sig, og man kunne se det uden kikkert.

- Hold da kæft mand, der er en mand derinde!

Det var ikke til at tage fejl af. En mand i bar mave og med stort skæg løb frem og tilbage på stranden og fægtede vildt med armene. Vi kiggede på hinanden: Kunne det være rigtigt? En skibbruden? Forestillingerne løb gennem vores hoveder. Det var som at opleve en film eller se en vittighedstegning blive til virkelighed. Men vi havde endnu ikke sat en båd i vandet, og morgenmaden var klar.

- Vi spiser først morgenmad, sagde vi til hinanden, stadig med blikket rettet mod skikkelsen, der uanfægtet fortsatte med de vilde gestikulationer. Snakken gik, og vi var selvfølgelig enige om, at vi måtte tage den skibbrudne med os. Staklen kunne have været her i månedsvis. Hvor skulle han sove - vi blev enige om at rydde en af agterkahytterne. Hvad landsmand mon han var? Hvordan var han kommet her, så langt fra alt? Vi begyndte at spise, men endnu en gang fik vi en overraskelse. Skikkelsen kastede sig i vandet og begyndte at svømme ud mod *Store Klaus.*

- Det er sgu da egentlig også for ringe af os, sagde vi til hinanden og fik dårlig samvittighed. Nu kunne vi risikere, at manden blev ædt af hajer, blot fordi vi ikke havde sat båden i vandet endnu. Vores morgenmad kunne koste ham livet. Febrilsk løb vi ud på agterdækket og begyndte at gøre klar til at svinge daviderne på plads, så speedbåden kunne komme i vandet. Vi var mindst 500 meter fra kysten, og manden svømmede med kraftige og stærke tag direkte ud imod os.

Det var en ret omstændelig procedure at søsætte båden. Den stod godt surret fast på agterdækket. For at få den fri skulle alle surringer løsnes, og det solsejl, som dækkede hele agterdækket, skulle fjernes. Derefter skulle de rustfri stålrør, som holdt solsejlet oppe, tages af. Først da kunne båden hæves og svinges ud. Måske arbejdede vi hurtigere ved tanken om de glubske hajer, men ikke hurtigt nok, for manden nærmede sig nu hastigt skibet. Han var tydeligvis en god svømmer, for hans hoved var kun over vandet, mens han trak en ny mundfuld luft mellem svømmetagene. Jeg satte kikkerten for øjnene igen og så hans skaldede hoved skære gennem vandet.

- Det er sgu sjovt, som han ligner Michael Rasch fra småskolerne, sagde jeg henkastet til Frederik, som stod ved siden af mig. Så vidt jeg kunne huske, underviste Michael nu i Vamdrup.

Vi kastede vores lodsstige ned ad skibssiden, for nu var det kun et spørgsmål om minutter. Manden så ud til at ville overleve svømmeturen. Vores ængstelse forvandledes i løbet af de næste få sekunder fra undren til forbavselse til fuldkommen stum målløshed. Manden kom endelig hen til skibet, klatrede op og stod dryppende på agterdækket og kiggede på os med et stort smil.

- Hej, sagde han, velkommen til Isla del Coco.

Det var Michael Rasch. Vi sagde ikke noget de første 20 sekunder.

- Hej! lød det så nærmest i kor, men nok temmelig spagt. For ikke

alene havde vi været sløve i optrækket med at få båden i vandet og dermed bragt mandens liv i fare, men det var vores egen kære Michael fra Vamdrup, vi havde bragt i denne situation. Men det store spørgsmål, som for gennem vores hoveder, var, hvad der kunne være sket. Hvilken ulykke havde bragt Michael til at bo alene på en øde ø midt ude i Stillehavet? Hvordan var han kommet her? Var han løbet fra Lærergruppen og havde på en eller anden måde slået sig ned her? Det var en bizar situation.

- Hvad laver du her? spurgte vi ham nærmest i kor, mens han spurgte os, hvad vi lavede.

Michaels svar kom som en lettelse.

- *Carene Star* ligger omme på den anden side af øen, svarede Michael. Vi er her med en hel gruppe elever fra småskolen.

Det var altså svaret. Michael fortalte, at en del af hans elever lå og sov inde under presenningen. Da han kravlede ud af soveposen tidligere på morgenen, var han selv ved at få et chok. *Store Klaus* for anker i bugten? Hvad laver de her? Han kunne genkende skibet på afstand, sagde han. Det mest karakteristiske var de to halvkugleformede toiletter over agterstavnen. De gamle fyrskibe havde alle den agterstavn.

Så Michael blev inviteret på morgenmad, og vi sad og grinede af hele episoden. Men der var et problem. Amdi og Kirsten havde sagt til os, at vi skulle undgå at møde andre danskere, mens vi rejste rundt med *Store Klaus* og lavede vores forskningsprojekt. Michael fortalte, at om bord på *Carene Star* var der ikke alene småskoleelever, men også flere lærere, som ikke var med i Lærergruppen.

Så tog vi en beslutning, jeg har fortrudt lige siden. Vi bestemte at lette anker og forlade Isla del Coco lige på stedet for ikke at blive stillet i en situation, hvor det ville være nødvendigt at svare på spørgsmål fra nogen uden for Lærergruppen. Vi spurgte ikke os selv om logikken eller rimeligheden i denne beslutning. Vi havde glædet os usigeligt til at komme i land. Vi havde haft en hård sejlads, vi var ved en helt ensom og unik ø, hvortil vi sandsynligvis aldrig ville komme igen. Nu besluttede vi os for at forlade øen, rædde for at bryde aftaler med Amdi og Kirsten og ude af stand til at svare på spørgsmål om vores egentlige mission.

Jeg tror, det gik os alle imod. Sanne var synligt arrig og spurgte fornuftigt nok, hvad vi havde at skjule? Hvad er det, vi har her om bord, eller hvad er det, vi laver her om bord, som ikke kan tåle at se

dagens lys? spurgte hun forarget. Men det hjalp ikke. Trods vore instinkter og følelser var de fleste af os enige om, at "det bedste var at tage af sted", og det gjorde vi. Michael blev bragt i land efter morgenmaden. Båden blev taget om bord og surret fast, ankeret hevet op, og vi var på vej. Stemningen var dårlig om bord. Sanne var sur. Jeg var sur på mig selv, men samtidig forarget på Sanne, fordi hun ikke ville forstå. Af sted gik det, nu med kurs direkte mod Tumaco i det sydlige Colombia.

Hvad er det, der kan få en gruppe af ellers rationelle og rimeligt fornuftige personer til at lave sådan en kovending? På det tidspunkt tænkte vi ikke nærmere over spørgsmålet, men en helt klar årsag var dårlig samvittighed. Det var nu november. Vi havde været i gang med Global Research-projektet siden maj. Vi havde identificeret forskningsprojekter i Panama, Costa Rica, Guatemala, Belize, Mexico og USA. Vi havde i den proces lært mange gode mennesker at kende; folk, som vi havde stillet i udsigt, at vi på deres vegne ville ansøge IFAS om penge til videreudvikling af deres projekter. Det var mange måneder siden, de første projekter var blevet sendt hjem, men vi havde intet hørt fra Danmark om, hvilke projekter der ville blive godkendt og få tildelt penge, og hvilke der ville blive afvist. Tvivlen var begyndt at gnave, efter at Sanne i Belize havde sagt, at hun syntes det så ud til, at vores projekt var ét stort fupforetagende.

– Hvis ikke snart vi hører noget om, hvem der får penge til forskning, så gider jeg ikke spilde min tid med det her mere, havde hun sagt kort før afgangen fra Acapulco.

Jeg havde hørt bemærkningen, men lod som om jeg ikke havde. Sagen var, at den samme tvivl var begyndt at dæmre et eller andet sted i mit baghoved. Men eftersom jeg var leder af projektet, og eftersom jeg stadig var hundrede procent loyal over for Lærergruppen, kunne jeg ikke tage en tvivl som denne op. Det ville være ensbetydende med at så tvivl om hele projektet, om Amdi og Kirstens myndighed og om hele Lærergruppen som sådan. Jeg var endnu ikke kommet til en erkendelse, der tillod mig at tænke så langt.

Jeg har mange år senere hørt, at Michael Rasch følte sig uvelkommen om bord, og at vi også spiste ham af med en halv historie om, hvad vi lavede. Sådan husker jeg det ikke selv, men min bevidsthed var farvet af følelsen af, at det var nødvendigt at holde vores egentlige mission hemmelig. Når det kommer til stykket, er jeg bange for, at

Michael har ret i, at vi spiste ham af med en halv vind og en portion havregrød. I dag forekommer det som både sygt, tåbeligt og helt ude af trit med virkeligheden, at vi kunne reagere så drastisk.

Det siger meget om, hvor lille vores selvtillid var, at vi end ikke følte os i stand til blot at fortælle en flok nysgerrige danskere om bord på et andet skib, hvad vi var i gang med.

Skibet sejlede støt mod syd i yderligere tre dage, og så en morgen dukkede Tumaco-kysten op på horisonten. Tumaco er en afsidesliggende by med 50.000 indbyggere, som ligger i mangrovesumpen mellem udløbene fra Rio Mira mod syd og Rio Patia mod nord, helt nede mod syd på Colombias stillehavskyst. Der er kun 50 kilometer til Ecuadors grænse. Floderne snor sig gennem lavlandet ud mod kysten, og længere ind i landet ligger Andesbjergene.

Men fra havet kan man slet ikke se Tumaco, hvilket bekymrede os en del ved ankomsten. Hvor var byen henne? Der var nogle huse på kysten, og man kunne se nogle tårne med antenner. Men der var ingen by at se nogen steder. For at komme ind til Tumaco skal man sejle op ad floden. Ifølge Admiralitetets *Pilot Book* kan det kun lade sig gøre ved højvande. Men vi havde intet detaljeret søkort over stedet, og vi var ikke klar over, hvornår det var højvande i Tumaco. Vi havde heller ingen idé om, hvor vi kunne ankre skibet op. Det hele så betænkeligt ud. Efter at have sejlet lidt frem og tilbage kastede vi anker et par sømil fra kysten og satte redningsbåden i vandet. Frederik og et par stykker til sejlede så ind mod flodmundingen, mens vi andre ventede om bord. Nogle timer senere kom båden tilbage. Alt var klart. Frederik havde snakket med havnekaptajnen, *el capitán del puerto*. Indklareringen var klaret, og vi havde fået anvist en ankerplads inde i havneområdet.

Indsejlingen lå nord om El Morro-øen, som i tidernes morgen tjente som boplads for det indianske tumacofolk. På landsiden af øen, som er forbundet med kontinentet via en lav bro, kunne vi se havnekajen. Tumaco lå et par kilometer længere oppe ad floden.

Gabriel García-Márquez beskriver i *Hundrede års ensomhed* den mytiske by Macondo, som blev grundlagt ved en flod et sted i Den Store Sump, som strækker sig helt ud til havet. Havde Tumaco ligget lidt længere inde i landet, ville byen have været et perfekt billede af Macondo i slutningen af det 20. århundrede. Langs floden lå træhuse i

tætte rækker, bygget på pæle over vandet. Hist og her kunne man fortøje båden og gå i land på en vakkelvorn træmole, som skar ind gennem bebyggelsen. Fra floden gik man ad gangbroen og videre ad en række skæve trin, klemt ind mellem husene.

Ude på floden var der stille. Kun lyden af vandet og af og til en båd, der kom forbi. På landgangsbroen passerede man en verden af legende halvnøgne brune børn, flyvende fodbolde, gøende hunde, stinkende skraldespande og vådt vasketøj. Op ad trinnene, og man stod på en støvet og larmende gade med busser, lastbiler, jeeps og den særlige lugt, som man kun finder i afsidesliggende småbyer i Sydamerika. Lige pludselig trykkede varmen, og det var som at være i et andet univers. Det blå Stillehav, Isla del Coco og stormen ud for Mexico syntes at ligge år tilbage i tiden.

Sørejsen havde også midlertidigt skubbet vores egentlige formål med rejsen tilbage i bevidstheden. Siden Mexico havde vi ikke nævnt ordet "forskning" en eneste gang. Nu var det ligesom lidt af en kraftanstrengelse at hive det frem igen og få sejladsen, eventyrlysten og lugten i Tumaco til at træde i baggrunden. Men vi vidste, at hjemme i Danmark sad Else Jensen, Amdi, Kirsten og Bodil Ross og ventede på flere rapporter fra vores færd gennem Sydamerika. Efter at have proviantеret, tanket vand ved molen og ankret midt i floden satte vi os ned og holdt møde. Vi bestemte, at mens resten af besætningen skulle tage ud i Colombia og finde flere forskningsprojekter, så skulle jeg blive tilbage på skibet og skrive IFAS-ansøgninger for de projekter, vi havde fundet i Mexico og USA.

Vores første problem skulle vise sig at være de to biler, vi havde om bord. Land Cruiseren var på Panama-plader, og den lille Honda Civic havde nummerplader fra Californien. Det tog os syv dage at få toldernes tilladelse til at sætte dem i land. Betingelsen var, at bilerne skulle forlade Colombia enten om bord på skibet eller via grænsen til Ecuador.

Frederik, Dorte, Bjarne, Kim og Sanne tog af sted i bilerne. Opgaven var at finde forskningsprojekter og komme tilbage til skibet, så vi kunne nå at ankomme til vores næste havn i Ecuador, inden alt lukkede der på grund af julen.

Nu havde jeg skibet for mig selv, og jeg undrede mig over, hvorfor jeg egentlig var ganske godt tilfreds med at være alene. På en eller anden måde havde Sannes bemærkninger om, at vores forskning var

et svindelnummer, bidt sig fast i mit baghoved. Det var svært at komme i gang med ansøgningerne, men jeg overbeviste mig selv om, at der måtte være et større formål med det, vi var i gang med. Vi gør det for Lærergruppen, tænkte jeg, det er grund nok, det er retfærdigt nok.

Hver sjette time vendte tidevandet skibet. Strømmen var stærk, og når man stod ved rælingen og kiggede ned i vandet, så det ud, som om skibet sejlede af sted i floden. Med regelmæssige mellemrum kom fiskerbåde fra Tumaco forbi, og et par gange passerede en patruljebåd fra den colombianske flåde. Jeg sad nede i radiorummet og skrev forskningsansøgninger på en Commodore C64-computer. Det hele var på engelsk, og alt skulle forfattes på "forskningssprog", som Thomas Væth havde anvist.

En dag, mens jeg sad og tastede løs, lød det, som om vi havde fået besøg. Jeg gik op på dækket og ganske rigtigt, en toldbåd havde lagt sig ved siden af os, og en tolder var allerede om bord og stod på dækket. Han ville lige snakke med mig, sagde han. Så sænkede han stemmen og spurgte mig, om jeg havde hørt, at Colombia var et af de få lande i verden, som producerede platin. Det måtte jeg jo indrømme, at jeg ikke vidste. Problemet var, sagde manden, at mange folk havde platin, som de selv havde udvundet, men det var ulovligt at sælge det. Nå, tænkte jeg, han vil nok høre, om nogen har tilbudt os platin. Så derfor, fortsatte tolderen, ville han høre, om jeg måske ville købe noget platin, som han tilfældigvis havde. Han kunne forsikre mig - eftersom han selv var tolder - at der ingen problemer ville blive.

- *Todo va a ser totalmente limpio*, sagde han. Det bliver en helt ren affære. Så høfligt som jeg kunne, afslog jeg tilbuddet. Min undskyldning var, at jeg ville blive fyret af skibets ejer, hvis sådan noget blev opdaget. Og skibets ejer var meget, meget streng, og jeg var helt sikker på, at han ville finde ud af det, hvis jeg gemte platin et eller andet sted om bord. Tolderen forsvandt, nok lidt skuffet, men forhåbentlig ikke så slemt, at han ville forsøge på en eller anden hævn, officiel eller ikke officiel.

En dag, da jeg tjekkede telex, kom en besked fra Else Jensen om, at jeg skulle få fat i Bjarne Pedersen og Dorte Arp. De skulle til at arbejde på et af vores landbrugsprojekter. Der var flere problemer her. Første problem var, hvordan jeg skulle få fat i dem. De kørte rundt i bilen et eller andet sted i Colombia. Der var ingen måde, jeg kunne

kontakte dem på, men vi havde aftalt et system, der havde virket andre steder. Det var baseret på fax eller telex. I dette tilfælde skulle besætningsmedlemmerne sende en fax tre gange om ugen og sige, hvor de var, og angive et fax- eller telexnummer. Jeg hentede faxen inde på havnekontoret. Så snart jeg modtog Dorte og Bjarnes fax, svarede jeg dem og sagde, at de straks skulle vende tilbage til skibet. Det næste problem var, at uden Bjarne og Dorte ville vi kun være fire tilbage på skibet. De to havde mere erfaring med skibsvedligeholdelse end nogen af os andre. Men det var ikke kun et spørgsmål om skibet og arbejdet om bord. Hvad med forskningen? Med kun fire om bord ville det blive meget svært at fortsætte, som vi havde kørt indtil nu. Var der noget i gære fra Amdi og Kirstens side? spurgte jeg mig selv. En måned senere kendte jeg svaret.

Bjarne og Dorte fik beskeden, men de fulgte ikke ordren fra Else Jensen om at komme øjeblikkeligt. I stedet gjorde de deres arbejde færdigt og kom tilbage til den aftalte tid sammen med Frederik, Kim og Sanne. I mellemtiden havde jeg modtaget flere meget utålmodige telexer fra Else Jensen.

– Hvorfor har vi intet hørt fra Dorte og Bjarne, skræppede hun og krævede, at de øjeblikkeligt smed alt og tog hjem til Danmark. Jeg svarede, at det var lettere sagt end gjort, for de var jo lige midt i et større projekt og var nødt til at køre bilen tilbage til skibet.

– Hvor er de nu? spurgte Else. Hvorfor kan de ikke tage flyveren til Danmark derfra, hvor de er nu? I andre kan hente bilen, tilføjede hun.

Hun er skør i hovedet, tænkte jeg. Vent dog de par dage. Hvad med alle deres ting? Deres tøj og personlige ejendele? Skulle de blot efterlade alt på skibet?

Bjarne og Dorte var glade for at blive "omfordelt". Samtidig kunne man næsten sige, at deres afgang betød, at vi andre nu skulle til at stå på egne ben. Indtil nu havde Bjarnes stoiske ro været nok til at få selv det største problem til at se mindre ud. Og Dortes livsglæde havde inspireret os alle. Vi lavede en god middag om bord, og den næste dag afgik de to med flyveren fra Tumaco til Bogotá. Derfra gik det videre til Danmark.

Forskningen var slut i Colombia, og vi havde en lang række meget interessante projekter, syntes vi. Men nu udfordrede Sanne os igen med sine betænkeligheder.

- Ja, sagde hun, det var da meget godt alt sammen, men hvis idéen var, at ingen af forskningsprojekterne skulle støttes, hvad var så meningen med det hele?

Denne gang var jeg nødt til som leder at forsvare projektet, så godt jeg kunne. Igen sagde jeg, at nogle af projekterne helt sikkert ville modtage støtte, men at beslutningerne ikke var taget endnu. Men Sanne blev stædig. Og hun blev - set med lærergruppeøjne - fræk, for hun begyndte at stille spørgsmål ved de helt grundlæggende forudsætninger.

- Lærergruppen laver bare det her projekt for at snyde staten for skat, sagde hun.

- Hvabehar, sagde alle vi andre forarget. Intet kunne da være fjernere fra sandheden.

Men hun blev ved. Hele projektet var en gang skattefusk. Det hele var en gang bedrag. Hun ville betale sin skat med glæde og ikke være med til at misbruge folk, som vi gjorde med det her projekt, sagde hun.

Det var at gå langt over stregen. Sådan siger man simpelthen ikke, og vi anklagede hende for at være illoyal over for Lærergruppen. Men hun ville ikke give sig. Hun sagde, at det var os, der var illoyale over for alle de mennesker, vi snød med projekterne, og over for den danske stat, som betalte til vores skoler ud af den skat, folk betalte.

Lige meget, hvad vi sagde, hjalp det ikke. Til sidst blev jeg klar over, at det ikke kunne gå at fortsætte på den måde. Jeg måtte blande højere myndigheder ind i det. Else Jensen måtte tage stilling til, hvad der skulle ske. Diskussionen blev bilagt, men enighed var der ikke.

Nu gik vi i gang med forberedelserne til at tage af sted fra Tumaco. Første punkt var bilerne. Hvad skulle vi gøre med dem? Det havde været så problematisk at få dem i land, at vi bestemte os for at skaffe os af med dem. Men vi ville ikke kunne gøre det i Colombia, for toldmyndighederne ville ikke give os sejltilladelse, medmindre vi kunne påvise, at bilerne enten var om bord eller var blevet ført ud af landet. Og om bord skulle de ikke, for så frygtede vi, at vi aldrig ville blive af med dem igen.

Sanne og jeg kørte bilerne til Ipiales, en lille handelsby på den colombianske side af grænsen til Ecuador, højt oppe i Andesbjergene. Det var ikke noget problem at komme ud af Colombia med bilerne. Vi krydsede Rumichacha-broen over Guiátara-floden og stod for første

gang i Ecuador. Efter en del snakken frem og tilbage gav tolderne os lov til at anbringe vores to biler i en stor lagerbygning, der i forvejen var fyldt med andre biler. Klokken fem den næste morgen sad vi i bussen, der ræsede ned ad bjergvejene til Tumacos fugtige hede.

Store Klaus lettede anker. Vi forlod Colombia og satte kursen mod Salinas i Ecuador.

Tvivl

Det var næsten jul. Vi havde nu været i gang med Global Research i over otte måneder. Vi havde mødt mennesker undervejs, som havde gjort indtryk. Oliver Fagot med sit krabbeprojekt i Panama og historien om, hvordan sandinisterne havde kørt hans virksomhed i sænk. Folkene fra Panamas landbrugsministerium, som havde designet og etableret det økologiske genbrugsprojekt midt ude i junglen, næsten uden økonomiske midler. Universitetsfolkene i Cali, som var i gang med at udvikle biogasanlæg, som skulle køre på svinegødning. Med det anlæg ville folkene i landsbyerne pludselig kunne få elektricitet. Hvert sted, vi var kommet, havde vi mødt folk, der var i gang med at udvikle nye projekter, men som ikke havde midlerne til at kunne gennemføre projekterne. Det var enkeltpersoner, der drev alle disse idéer frem. Det var folk med gang i den.

Nu sejlede vi mod syd, mod nye horisonter. Ecuador lå forude, og derefter kom Peru, Chile og Stillehavet. Men vi var kun fire om bord nu, og det var ikke holdbart i det lange løb. Samtidig var der Sannes tvivl. For selvom vi andre pure havde afvist at stille spørgsmål ved de dybere motiver for, hvad vi lavede, så nagede hendes anklager i vores kollektive samvittighed.

Efter mindre end et døgns sejlads ankrede vi op uden for yachtklubben i Salinas. Frederik tog med bus til den nærmeste havneby, Guayaquil, for at indklarere os. Det var allerede aftalt i forvejen. Idéen var, at vi skulle blive her to-tre dage og derefter gå videre til Peru eller Chile.

Den almindelige opbrudsstemning om bord blev for mig forstærket af, at min tilværelse nu begyndte at dreje sig om vore to biler, og hvad der skulle ske med dem. Det var, som om spørgsmålet om bilernes skæbne var om liv og død. Det var, som om vores skæbne på en eller anden måde hang sammen med bilernes.

Sanne og jeg rejste med fly og bus til Tulcán, den lille grænseby i Andesbjergene, hvor vi havde efterladt køretøjerne en uges tid tidligere. Vi fandt det store varehus, hvor vi havde parkeret bilerne. Det begyndte at gå op for os, at det ville blive alt andet end en simpel procedure. Resten af dagen gik med at besøge stort set ethvert offent-

ligt kontor i Tulcán undtagen fødselshjælpen. Der skulle betales for oplagringen af bilerne og for at få bilerne ud. Så var der vejafgift, registreringsafgift, stempelmærker, og naturligvis skulle en tolder køre med os hele vejen gennem landet for at sikre, at vores to biler rent faktisk forlod Ecuador.

Da vi endelig kørte ud af Tulcán den næste morgen, havde vi 30 timer tilbage, før grænsen til Peru lukkede juleaftensdag. Men vi var på vej. Sanne og tolderen kørte i Hondaen, mens jeg bumpede af sted i Land Cruiseren. Vi sneglede os ad de stejle bjergveje mellem grænsen og Quito. Det var aften, da vi kørte gennem Quito og nat, da vores biler snoede sig ned ad bjergene mod lavlandet. Vejret var godt - indtil vi kom ned i det 157.000 hektar store område med bananplantager, som kaldes Los Rios. Da morgenlyset dæmrede mellem bananerne, begyndte regnen at sile ned. Vejen var fuld af huller, der var mudder overalt, og så virkede min vinduesvisker ikke mere. Forbindelsen mellem den lille elmotor og selve viskeren var brækket.

Det var som fanden, tænkte jeg. Er der andet, der kan gå galt? Regnen stod ind i bilen, hver gang jeg lænede mig forover i førersædet og stak hånden ud af det nedrullede vindue. Jo, jeg kunne godt nå vinduesviskeren med hånden, kunne jeg konstatere.

Vi fortsatte ad de lange flade veje mellem plantagerne. Når det blev for umuligt at se ud ad forruden, stak jeg hånden ud, greb fat i vinduesviskeren og flyttede den frem og tilbage over ruden, indtil jeg igen havde udsyn gennem hinden af mudder og vand. Snart var ikke blot jeg, men også sædet, jeg sad på, dyngvådt. Men det hjalp på en anden måde, for det holdt mig vågen. Vi havde nu kørt i mere end 24 timer, og der var stadig mindst seks timers kørsel til den peruvianske grænse.

Det var juleaftensdag, jeg skulle slet ikke være her. Hvad Sanne tænkte, ved jeg ikke, men jeg var godt og grundigt træt af, at min tilværelse havde ændret sig til at handle om at flytte biler rundt i Sydamerika. Jeg tænkte derimod ikke på, at vores hastværk og mangel på søvn i bedste fald var groft uforsvarligt og i værste fald livsfarligt. I stedet sad jeg i regnen og skreg mig hæs for ikke at falde i søvn. Jeg var udmattet, kold og varm på samme tid, men kørte videre. Opgaven skulle løses. Jeg kunne have smadret frontalt ind i en af de gamle bananlastbiler, som ustandseligt kørte forbi på vej til de lagre, som Dole, Chiquita og United Fruit har rundt omkring i Ecuador. Eller

jeg kunne have tromlet hen over en gående langs landevejen. "Tvindlærer i tragisk trafikulykke i Sydamerika", ville det hedde. Men ulykker sker jo hele tiden, og ingen ville have fået historien om vores 36-timers kapløb med toldere, tid og teknik tværs gennem Ecuador.

Jeg kunne huske de bøger, som et Latinamerika-hold på Den Rejsende Højskole havde lavet om de usle forhold, bananarbejderne havde. De amerikanske firmaer kontrollerede hele denne del af Ecuador. Jeg kunne ikke vide, at jeg blot fem måneder senere ville være tilbage i Ecuador for at købe netop sådan en bananplantage.

Vi nåede grænsen og fik stillet vores biler i Peru, hvorefter vi sprintede tilbage til Ecuador, hvor vi lige præcis nåede at komme ind, før grænsen blev lukket for de næste tre dage. Solen stod lavt på horisonten, mens vi banede os vej gennem den salsadansende folkemængde i håb om at finde en busstation. Midt i den hede julestemning lykkedes det os at finde den sidste bus til Guayaquil. Nu var det juleaften, og ved titiden kørte bussen ud af grænsebyen med et læs meget højrøstede ecuadorianere og to meget trætte danskere. Ved tretiden om morgenen nåede vi Guayaquil, som forekom os forladt og øde. Vi tumlede ud af bussen og bankede en hotelvært op og fik ham til at lukke os ind. Efter få timers søvn sad vi julemorgen i bussen til Salinas. Udmattede ankom vi til *Store Klaus*, som straks lettede anker.

Sejladsen mod syd, langs med Sydamerikas vestkyst, var begivenhedsløs. Der herskede en underlig stemning af opbrud og mangel på retning om bord på *Store Klaus*. Sannes barske bemærkninger rungede i hver enkelts bevidsthed, men ingen sagde noget, for hvad hun havde sagt, stillede grundlæggende tvivl ved hele projektets rimelighed og ved Lærergruppens ærlighed over for mennesker, vi havde besøgt, og som forventede en eller anden form for samarbejde med IFAS. Med kun fire personer om bord blev døgnet fyldt af vagter, måltider og søvn.

Når vi ikke gik til Peru, skyldtes det, at de ecuadorianske havnemyndigheder i Guayaquil på det kraftigste havde frarådet os peruvianske havne. Vores plan var derfor at gå til havnebyen Iquique i det nordlige Chile. Her skulle skibet have en grundig overhaling med vedligeholdelse, og derefter ville vi sætte kursen ud over Stillehavet. Men skulle vi fortsætte de næste fire år med at finde projekter, som aldrig ville få en øre i tilskud fra IFAS? Det lød ikke som en god idé,

og hver især spekulerede vi på, hvad der ville ske med os, skibet og projektet, når vi ankom til Chile. Vi var helt på det rene med, at vi ingen indflydelse ville have på fremtiden. Der ville komme en afgørelse fra Danmark - en afgørelse, der ville blive formidlet af Else Jensen, men som kom direkte fra Amdi og Kirsten.

Nu var vi på vej til general Pinochets militærdiktatur i Chile. Jeg forestillede mig bevæbnede gestapoagtige politifolk og et undertrykt og nedkuet folk. Stor var overraskelsen derfor, da vi ankom til Chile og blev meget venligt modtaget af yderst korrekte og velklædte civile kontorfolk fra havnemyndigheden. Iquique var ikke nogen overmåde rig by, men til forskel fra Mexico, Ecuador og de andre latinamerikanske lande, vi havde besøgt, var alt pænt og rent og ordentligt, og folk syntes at være stolte i stedet for apatiske, som vi havde set det andre steder.

Fra havet ligner kysten mest en kæmpe grusbunke. Kun brudt af enkelte udtørrede dale dannes kontinentets grænse mod Stillehavet af en stejl, sandet og ubevokset skrænt, som i gennemsnit er 750 meter høj. Sådan ser kysten ud fra midt i Peru og ned til det centrale Chile - en strækning på flere tusinde kilometer. Her er intet ferskvand og kun få naturlige havne. Der er ingen naturlig plantevækst af betydning, for landet oven for skrænten er jordens tørreste sted: Atacamaørkenen. Havet langs med kysten derimod er rigt på fisk på grund af den kolde Humboldtstrøm, som fører plankton med sig op fra det sydlige Stillehav omkring Antarktis.

På et af de få flade områder langs med kysten ligger Iquique, en by på hen ved 140.000 indbyggere. Havnen i Iquique var en af verdens travleste i begyndelsen af 1900-tallet. Herfra udskibedes salpeter, som blev udvundet i ørkenen. Skibene kom med ballast af tømmer og sejlede af sted med salpetersækkene. Den gamle del af byen er bygget af ballasttømmeret. I 1930'erne opfandt man kunstgødningen i Europa, og det blev Iquiques midlertidige, men salpeterminernes permanente død. I dag står nogle af minerne, som om de blev forladt i går.

Jeg fik dog ikke tid til at dvæle meget over Chile i denne omgang, for kun to dage efter vores ankomst forlod Kim og jeg *Store Klaus* og kørte med bus til Arica, Chiles nordligste by, på grænsen til Peru. Grænseområdet var stærkt bevogtet, og det var første gang, jeg så det chilenske militær. De var overalt i deres pletfri, nystrøgne uniformer, med velpudsede M16-rifler slynget over skulderen. Flunkende nye fir-

hjulstrukne Mercedes Unimog lastbiler brummede forbi, fyldt med camouflageklædte soldater. Uniformer og køretøjer var præget af ørkenens gulbrune sandfarver. Ved grænsestationen stemplede slipseklædte chilenere i nette kortærmede skjorter os ud. På den peruvianske side af grænsen var alt ved det gamle. Vi var tilbage i en anden verden med halvsnuskede toldere, forfaldne møbler og uvillige skrankepaver.

Måske var det, fordi vi var lede og kede af at skulle bruge flere dage på vores forbandede biler. Måske var det fordi, vi syntes, at vi fortjente lidt forkælelse. Hvad der end var grunden, så tjekkede vi ind på et af de bedre hoteller i den fine bydel Miraflores, da vi endelig ankom til Lima. Næste morgen stod vi igen i indenrigsterminalens afgangshal for at få en billet til Tumbes ved Ecuadors grænse - der, hvor Sanne og jeg havde efterladt vores biler et par uger forinden. Vi fandt bilerne, og ved betaling af yderligere bestikkelse - eller afgifter, som det hed - fik vi dem fra tolderne og kørte mod Lima, som lå over 1000 km mod syd.

Da vi tjekkede ind på Hotel César igen, stak receptionisten mig en fax fra Iquique. "Flyv straks til Santiago i Chile og ring til flg. telefonnummer" stod der. Noget var i gære. Efter mere end 24 timers køretur havde vi glædet os til at få hvilet ud, men det blev det ikke til i denne omgang. Vi tog straks ud til lufthavnen og fik lige akkurat købt to billetter fra Lima til Santiago til den næste morgen, inden alt blev lukket. Vi havde ingen idé om, hvad det gik ud på. Kun vidste vi, at vi ville finde en del af svaret, når vi ringede til det nummer i Santiago, vi havde fået opgivet.

Da vi stod i Santiago den næste eftermiddag, var det Sanne, der besvarede vores opringning. Vi mødtes og fik historien: Vi var blevet kaldt hjem til Danmark, hvor der skulle holdes møde om Global Researchs fremtid. Jeg vidste øjeblikkeligt, hvad det hele drejede sig om. Global Research var færdigt, sandsynligvis ville jeg slet ikke komme tilbage til skibet. Det var forholdsvis irriterende, for jeg havde alle mine ting ombord - jeg havde kun medbragt en lille taske på rejsen til Peru.

Men ud over det gik det op for mig i selvsamme øjeblik, hvor meget jeg følte mig hjemme på *Store Klaus*, og hvor lidt jeg havde lyst til at tage tilbage til Danmark og blive sat til et andet arbejde. Vores frihed om bord var betydeligt større, end den nogensinde kunne være på en

skole i Danmark eller inden for næsten enhver anden sammenhæng. Alle steder var der stærk kontrol fra den centrale ledelse. Da jeg var skolelærer, stod vi til regnskab for Anne Hansen, der holdt til på Hotel Lakolk på Rømø. Undervisningsplaner for min førsteklasse på Duebrødreskolen blev heglet igennem og kritiseret sønder og sammen. Det var ikke politisk nok. Det var ikke målrettet nok. Af og til var det Amdi selv, der trådte ind i mødelokalet. Hans metode var at udvælge en af os og tilintetgøre personen med hånlige bemærkninger om dovenskab, mangel på politisk forståelse, mens han samtidig forventede - og selvfølgelig fik - billigende kommentarer og opbakning fra resten af gruppen. Efterskolerne blev på samme måde styret af Helle Aaboe. Ulandshjælp fra Folk til Folk blev dirigeret med hård hånd af den selvhævdende og usympatiske Else Krageholm. Hun var mester i at efterligne Amdis personlige angreb på UFF-arbejdere, der knoklede døgnet rundt i deres butikker eller UFF-lagre. Og på Den Rejsende Højskole kom Bodil Ross til stede og holdt dundertaler til lærerne, eller vi blev kaldt til forsamlingsmøde på Forvaltningen i Grindsted for at få de verbale tæsk dér. Jeg havde aldrig brudt mig om forsamlingen af Amdis kvindelige lakajer. Jeg havde altid i mit hoved kaldt dem "rappenskralderne", fordi de skræppede og skreg af os på en uhyrlig og ubehagelig måde.

På *Store Klaus* havde vi ingen rappenskralder, og så længe vi leverede det produkt, som man forventede af os i Danmark, gik alt godt. Det værste, vi kunne komme ud for, ville være en bemærkning i en telex eller en fax. Men der var ingen til at kontrollere og irettesætte os hele tiden, hvilket var et kolossalt privilegium. Vi tilrettelagde selv vores dagligdag. Ingen bestemte over os eller disciplinerede os som i Danmark. På Den Rejsende Højskole havde vi endda fået påbudt at klæde os på i Casablancafabrikkens upraktiske og ofte ubekvemme tøj, lige meget hvad vores personlige smag måtte være. På *Store Klaus* havde vi selvfølgelig også tøjet, men ingen kunne tvinge os til at tage det på - og jeg havde stort set glemt dets eksistens til nu. Men nu slog det mig pludselig. Vi havde frihed på skibet, frihed på havet, og vi havde haft frihed mellem hinanden. Nu var det hele måske slut, nu var det måske tilbage til de ulidelige byggeweekender, de lange kolde blaffeture tværs over landet både sommer og vinter, de evindelige møder med Amdis kællinger og den konstante usikkerhed over for, hvor længe man havde sit job.

Jeg bestemte mig til at gøre alt, hvad jeg kunne, for at komme tilbage til *Store Klaus*, og min fordel var, at skibet rent faktisk befandt sig i Chile, og at kun Frederik var blevet om bord. Der var helt klart brug for to personer på *Store Klaus*, tænkte jeg, det må blive mit argument.

Man kan spørge - og spørgsmålet er helt fornuftigt - hvorfor jeg ikke forlod Tvind og Lærergruppen, hvis jeg havde så dårlige fornemmelser ved ledelsen. Men det kræver næsten, at man har været med i Lærergruppen, for at man kan forstå svaret. Det overordnede politiske mål var stadig det, der stod højest for mig. Vi var ved at lave verden om, og det kom an på os, om det lykkedes. Så mens jeg ikke brød mig om rappenskraldernes metoder og personforfølgelse, var jeg selv en del af et system, som billigede netop den slags metoder. Jeg troede stadig på, at Global Research grundlæggende var et godt projekt. Jeg forventede, at på et eller andet tidspunkt ville pengene begynde at flyde til projekterne, vi havde fundet. Jeg så - som alle de andre hårdtarbejdende lærere på skolerne - vores arbejde som samfundsændrende. Jeg tænkte politisk og brugte ofte Mao Tse-tungs sætning "Revolutionen er ikke et teselskab" til at retfærdiggøre overgreb mod enkeltpersoner - også mod min egen person. Vi var i gang med at skabe "det nye menneske" - det var et udtryk lånt fra Che Guevara - og den proces kunne på den ene side ikke undgå at ramme forkert hist og her, og på den anden side blev enkeltpersonen nødt til at acceptere de hug, han eller hun fik som et led i omformningen fra "gammelt" til "nyt". Jeg anså det stadig for en ære at kende Amdi og at være nær ham. Jeg nærede en dyb og inderlig respekt for ham, og jeg mente, at han ikke kunne være klar over nogle af de metoder, hans nærmeste brugte for at fremhæve sig selv.

Så for mig var det slet ikke et spørgsmål om at gå fra Lærergruppen. Det var en utænkelig forestilling. Jeg var med på livstid, og mit liv var Lærergruppen. Jeg tænkte med foragt på de medlemmer, der var "stukket af". I mine øjne var de blot selvoptagede og ude af stand til at se de store perspektiver. Lidt knubs hist og her, en fejltagelse her og der - andet kan man ikke forvente sig, når man er på vej mod at tage verden i besiddelse. At forlade Lærergruppen var på det tidspunkt slet ikke på dagsordenen. Det ville være bedrageri mod alt, hvad jeg stod for og havde kæmpet for, siden jeg begyndte på Seminariet.

Og det var ikke en forgæves kamp. Vi var på vej mod reel indfly-

delse i adskillige lande i Afrika og var nu ved at brede vingerne rundt omkring i verden, blandt andet gennem vores arbejde med Global Research. Jeg hørte til i Lærergruppen, og jeg havde en mission, jeg skulle videre med. At jeg så helst så, at jeg kunne vende tilbage til *Store Klaus*, skjulte jeg indtil videre. Den slags primitive individuelle ønsker tillod jeg ikke mig selv at sige til nogen - principielt stod jeg selvfølgelig til fordeling som alle andre og var klar til at tage, hvad der måtte komme.

Kim og Sanne tog først hjem og besøgte deres familier. Men jeg gav mig ikke tid til sentimentale ting. Jeg fløj fra Kastrup direkte til Billund, hvor Else Jensen hentede mig. Mens vi kørte til Grindsted, forklarede hun mig sagens sammenhæng. Det var naturligvis fortroligt, sagde hun, men Global Research er blev stoppet. Der skulle afholdes et bestyrelsesmøde i IFAS, og mødet ville beslutte, at Global Research havde fuldført sin mission med stor succes. Forskerne ville blive rost, og derefter ville de være klar til at påtage sig andet arbejde i Lærergruppen.

- Men det er ikke hele forklaringen, sagde Else og kiggede på mig. Vi kørte i en af de hvide Landrovere, som Tvind havde lejet til skolerne af et firma i Odense. Else så på mig med udforskende øjne.

- Det er på grund af Sanne, er det ikke? spurgte jeg.

Hun nikkede.

- Vi kan simpelthen ikke tåle, hvis hun går ud og spreder løgne om Global Research, sagde hun. Det kan vælte IFAS, ødelægge alle planerne med fonden, det er alt for risikabelt.

Jeg erklærede mig enig. Jeg havde tænkt på det samme, sagde jeg.

- "De andre" mener hun skal omfordeles til et arbejde, hvor hun ikke kan gøre skade. Hun er alt for tæt på centrale dele af vores arbejde, når hun arbejder for IFAS, fortsatte Else.

Som så mange andre gange var det lykkedes mig at skubbe de betænkeligheder, jeg selv havde haft, tilbage i baghovedet og stille Lærergruppens umiddelbare interesser over alt andet. Glemt var det faktum, at vi ikke havde givet en øre til et eneste af de projekter, vi havde fundet. Glemt var de mange venner, vi havde fået i Centralamerika, og som havde fæstet lid til os og troet på, at vi faktisk repræsenterede en fond, som på et eller andet tidspunkt ville kunne hjælpe dem med deres udviklingsprojekter.

At sætte spørgsmålstegn ved rimeligheden af Global Research var

at sætte spørgsmålstegn ved rimeligheden af hele vores arbejde. Sådanne spørgsmålstegn kunne ikke tåles, og vi havde mange års erfaring i at skyde dem til side og se bort fra tvivlen. Man kan sammenligne med interne begivenheder i en sekt eller en etableret religion. Selvom paven i dag forbyder kondomer og derved gør sig til medskyldig i, at aids spreder sig, og selvom langt de fleste katolikker bryder pavens påbud og faktisk bruger kondomerne, så anser millioner af mennesker stadig manden for en hellig person og hans kirke som ukrænkelig.

Det var det samme for os. Vi kunne kritisere hinanden og påpege fejl og mangler, men en grundlæggende kritik var utænkelig og utålelig. Kritik udefra skulle ganske enkelt afvises. Fundamentet for vores arbejde var, at vi havde fælles tid og økonomi, og konsekvensen var, at enkeltindividet havde langt mindre indflydelse på sit eget liv, end hvad der er normalt i samfundet. Manglen på indflydelse betød, at den enkelte overgav sig til fællesskabets vilje og accepterede, at fællesskabet af og til lavede "uundgåelige" fejl. Det var et velfungerende system, som bevirkede, at det utilladelige blev tilladeligt.

Et par dage senere mødtes vi med Sanne og Kim på Forvaltningen i Grindsted. Det var det første officielle møde med IFAS-bestyrelsen, jeg nogensinde havde været med til, og det skulle også blive det sidste. Bodil Ross, Anne Hansen, Else Jensen, Gitte Hector, Thomas Væth og Sanne, Kim og jeg selv fra *Store Klaus* var til stede. Og så kom overraskelsen: som ud af det blå dukkede Amdi og Kirsten op. Amdi blev øjeblikkeligt den centrale person i mødet - selvom han lod Bodil Ross køre dagsordenen i kraft af hendes position som bestyrelsesformand.

Mødedeltagerne roste vores arbejde på *Store Klaus* i brede vendinger. Vi havde identificeret vigtige projekter for folk i den tredje verden. Vi havde fundet værdige modtagere for fondens penge til forskning. Vi havde arbejdet hårdt og utrætteligt under vanskelige omstændigheder og havde alligevel leveret, hvad man havde bedt os om. Vi havde været sparsommelige og vist betænksomhed ved pengeforbrug. Vi havde udvist initiativ og iderigdom, og vi havde vist, at vi kunne sejle, passe på skibet og følge den lagte plan. På baggrund af vores indsats havde fondens bestyrelse nu konkluderet, at missionen var fuldført. Vi havde påvist, at der var brug for IFAS og dermed banet vejen for, at IFAS kunne gå videre og begynde at bevillige penge til forskningsprojekter verden over, sagde Bodil Ross.

Den selvejende institution IFAS
Institute for Scientific Research
and Applied Sciences
Skorkærvej 8
6990 Ulfborg

d. 1.3.88

Til

Forskningsarbejder
Hans La Cour Andersen

Under henvisning til bestyrelsens beslutning om at stoppe projektet "Global Research" med virkning fra d. 1.2.88 af årsager, som De er bekendt med og under henvisning til den mellem Dem og IFAS indgåede ansættelseskontrakt med en varighed af 5 år begyndende d. 1.6.87, skal IFAS hermed foreslå en mindelig afvikling af ansættelsesforholdet til endelig afgørelse.

IFAS foreslår, at IFAS udbetaler løn i henh. til ansættelseskontrakten frem til 1.6.88.
Dette giver Dem mulighed for at finde en anden stilling i perioden frem til 1.6.88, samtidig med at IFAS kan få afgjort et ellers længerevarende ansættelsesforhold.

Beløbet svarende til aflønning for perioden 1.2.88 til 1.6.88 er derfor anvist til deres konto pr. dags dato:
nemlig 4 x 15.000 dkr. = 60.000 dkr.

Idet IFAS anmoder om Deres bekræftelse på skrift af denne ordning, f.eks kan De underskrive og returnere vedlagte bekræftelse, siger IFAS mange tak for Deres indsats i ansættelsesperioden.

Med venlig hilsen

Birgitte Hector Nielsen
formand for bestyrelsen

Gitte Hector skriver til mig og foreslår en "mindelig afgangsordning" fra Global Research. Hun havde været en af mine kammerater lige fra seminarietiden, men til ære for skattevæsenet tiltaler hun mig nu med De og Dem og skriver om at "finde en anden stilling", selvom hun er fuldt ud klar over, at Amdi allerede har givet mig et nyt job på Store Klaus.

Amdi tog ordet og undskyldte med slet skjult ironi, at han tillod sig at tale – han var jo hverken med i bestyrelsen eller bidrager til fonden – men han var en person, der "dybt interesseret" havde fulgt med i vores færd på *Store Klaus*.

Så fulgte hans tale. Han løftede sig straks op på et højere filosofisk plan og udbredte sig om, hvordan forskere i de rige lande ikke interesserer sig for at forbedre forholdene for "almindelige mennesker" i den tredje verden. Her var IFAS en revolutionerende institution, og vi havde gjort det muligt for IFAS at gå videre og blive en af de vigtigste videnskabelige institutioner i verden. Vores indsats havde verdenshistorisk betydning. Den lille gruppe på *Store Klaus* havde været med til at ændre historien ved at åbne døren for en helt ny forskningsfilosofi og metode.

Alle de tilstedeværende takkede for vores indsats, vi følte os hævet til skyerne, og selv Sanne stillede ikke flere kritiske spørgsmål om rimeligheden af, at vi havde snydt så mange personer på vores rejse rundt i Central- og Sydamerika. Medicinen virkede nøjagtigt som planlagt, og al opposition og tvivl blev kvalt i løbet af en enkelt eftermiddag.

Efter at det formelle møde var afsluttet, blev vi siddende sammen med Amdi og Kirsten, Else Jensen og Bodil Ross. Nu kom det afgørende øjeblik, vidste jeg.

– Hvad kunne du tænke dig at lave nu? spurgte Amdi hver enkelt af os.

Kim og Sanne havde lyst til at arbejde hjemme i Danmark, måske på en skole. Jeg svarede, at det var op til Amdi og Kirsten, jeg kunne lave, hvad der måtte være brug for. Det havde de jo overblik over, så hvad de end fandt på, ville jeg tage opgaven. Det var selvfølgelig det politisk korrekte svar, men Amdi lod sig ikke spise af så let.

– Hvordan havde Frederik det ovre på *Store Klaus*? spurgte han.

– Glimrende, går jeg ud fra, sagde jeg.

– Hvordan havde du det selv med at sejle og være om bord på skibet? spurgte han så.

Jeg begyndte at ane, hvad han var ude på. Kunne det være, at han ville have mig tilbage på skibet? Der var intet, jeg hellere ville, men det gjaldt om at træde forsigtigt, for jeg havde før brændt fingrene ved at give udtryk for personlige ønsker.

– Der er jo også noget med, at I havde et par biler stående et eller andet sted, er der ikke? fortsatte Amdi.

- Jo, sagde jeg, vi nåede kun lige at få dem parkeret i Lima, og så blev vi kaldt hjem til mødet i dag.

- Sagen er, sagde Amdi, at vi ikke helt har bestemt, hvad der skal ske med *Store Klaus*. Men kunne du mon ikke tage til Chile og holde Frederik med selskab og så få problemet med bilerne løst, og så kan vi se, hvad der sker derefter? Det, synes vi, vil være det bedste.

Mit ønske var gået i opfyldelse. Jeg fik lov til at komme tilbage til skibet.

- Men vi har et par andre opgaver, som vi gerne vil have, du tager dig af også, sagde Amdi.

Mit hjerte stoppede. Hvad kunne det være?

- Du kender landene i Sydamerika bedre end nogen anden i Lærergruppen nu, sagde han. Lærergruppen vil gerne investere i landbrug i Ecuador, og vi vil gerne have, at du finder de rette landbrug at investere i.

Jeg følte, at jeg kunne svæve gennem lokalet og var pavestolt over den tillid, Amdi viste mig. Jeg så mig selv i rollen som plantageopkøber i Ecuador og tænkte på de lange måneder, hvor jeg havde været henvist til at lave tagrender på Den Rejsende Højskole. Det ældgamle trick i kunsten at kontrollere potentielt ustyrlige tropper virkede også i Tvind-sammenhæng: Hvis man forfremmer dem og gør dem medsammensvorne, er chancen for, at de går deres egne veje eller falder ledelsen i ryggen, langt mindre.

De næste dage gik med møder med Amdi og andre centrale personer. Jeg blev orienteret om økonomien i en bananplantage, om lovgivning, låneforhold og betingelser. Alt var mundtligt, intet blev skrevet ned. Det var tophemmeligt, og kun ganske få i Lærergruppen vidste, at der var forberedelser undervejs til at købe jord i Ecuador.

Ved ankomsten til Iquique 10 dage senere fandt jeg skibet i havnen, nøjagtigt som jeg havde forladt det kun to dage efter ankomsten til Chile. Hvilken herlig fornemmelse at kravle op ad skibssiden og igen stå på det solide egetræsdæk. Lugten fra fiskemelsfabrikkerne i Iquique var stram, men nede i apteringen var alt det samme. En blandet lugt af tjære, kalfatring, maling og træskib dominerede. Der var stille om bord, for generatoren kørte ikke. Jeg følte mig hjemme, her var mit sted, her kunne jeg slappe af og tage tingene roligt.

Iquiques havn var velbeskyttet, og *Store Klaus* lå stille mellem en flåde af stålfiskeskibe, som hørte til her. De fangede ansjoser og an-

dre småfisk ude i Humboldtstrømmen, der løb mod nord langs Chiles kyst. Nogle af skibene havde tydeligvis ikke været ude i årevis, for de var hvide af fuglemøg, og der sad pelikaner overalt på master og overbygning. Havnebilledet var domineret af den 800 meter høje sand- og grusskrænt op til ørkenlandskabet ovenfor. Det var januar og højsommer i Chile. Iquique ligger på 20 grader syd, og varmen passede mig langt bedre end den dybfrosne danske vinter.

Jeg var også glad for, at jeg skulle arbejde videre sammen med Frederik. Vi faldt godt i hak og havde begge meget lidt lyst til at vende snuden hjem til de evindelige overhalinger i Lærergruppen. Jeg havde været skydeskive og syndebuk på højskolen i Tvind, og Frederik havde måttet udholde Hans Jørgen Laustsens usympatiske og selvglade ledelsesstil på Nyborg Søfartsskole. Vi diskuterede det ikke, men mellem os havde vi en uskrevet pagt, der gik ud på, at vi for alt i verden ville blive på *Store Klaus* og allerhelst fortsætte sejladsen rundt om jorden, langt fra Danmark. Frederik var en dygtig sømand, navigatør og skipper og havde altid tankerne på skibets og besætningens sikkerhed, når vi sejlede, og på vores almindelige velfærd, når vi lå i havnen. Vi holdt begge oprigtigt af arbejdet om bord på skibet, og vi nød den kontakt, vi fik med folk i Iquique de følgende måneder.

Nu satte jeg Frederik ind i vores kommende opgaver, og kun fire dage efter, at jeg kom tilbage til Chile, tog vi begge af sted mod Ecuador. Vi havde organiseret en chilener til at bo om bord på skibet.

Det var anden gang på fire uger, at jeg ankom til Lima fra Chile, men nu gik turen direkte videre til Quito i Ecuador og derfra til Guayaquil. Sidst jeg var der, havde været juleaften et par måneder forinden. Dengang var jeg støvet, svedig og beskidt efter 30 timers kamp med toldere, biler og tiden. Nu ankom Frederik og jeg som forretningsfolk. Vi var udenlandske investorer, som ville opkøbe store landområder i verdenscentret for bananproduktion.

De næste to uger kørte vi rundt i bananområderne i Ecuadors lavland. Ejendomsmæglere fremviste os plantage efter plantage, og det lynkursus, jeg havde fået i Danmark, viste sig meget nyttigt. Jeg kunne spørge om nematoder, plantegifte, kasseringsprocenter, arbejdsstyrkens stabilitet og regnskaber. Mæglerne inviterede os til frokost og middag på byens fine hoteller og behandlede os, som man nu behandler rigmænd, der kommer for at spendere. Vi fortalte, at vi repræsen-

terede en multinational "corporation", som var i gang med at etablere sig i Ecuador. Den største plantage, vi fandt, hed "Italia", og den ejes den dag i dag af Tvind.

Vi nød vores privilegerede status, hotellerne, den gode mad, og den frihed, vi havde til at bevæge os rundt i Ecuador, som vi havde lyst til. Vi sammenlignede ikke vores situation med andres i Lærergruppen. Det faldt os ikke ind at tænke på lærere på skolerne, som knoklede døgnet rundt, og som for manges vedkommende levede under usle forhold. Jeg kunne have sammenlignet med min egen situation få år forinden, da vi boede fem skolelærere i den fugtige og kolde etværelses lejlighed i Roskilde med livremmen spændt ind for Lærergruppen. Her sad jeg nu og spiste bananasplit i et fint hotel i Ecuador. Men igen, den slags tanker indfandt sig ikke, for de ville have hevet grundlaget for alt, hvad vi lavede, væk under os.

Efter at have fundet en række bananplantager, som var til salg, og sorteret de mulige fra de umulige, forlod vi Ecuador og tog til Lima i Peru. I lufthavnen fandt vi bilerne, naturligvis med flade batterier. Det var den sidste krampetrækning med køretøjerne, og det tog os en hel uge, før vi endelig fik solgt begge til en peruviansk autoforhandler. Vi fik 4.000 dollars for de to biler og havde dermed fået næsten hele købsprisen tilbage. Vi tog stolte tilbage til Iquique efter at have været væk fra *Store Klaus* i fire uger.

Her tilbragte vi de næste måneder med vedligeholdelse af skibet. Frederik havde fundet et større område af fordækket, som var råddent, og begyndte at reparere dette sammen med fire chilenere, vi ansatte. Skibet blev malet. Hovedmotoren og generatorerne fik hovedeftersyn. Der blev lakeret, pudset og sat i stand. Vi havde haft problemer med tæring på skruen, og Frederik fik særlige zinkklodser fremstillet, som passede rundt om akslen, og som ville tage tæringen i stedet for selve skruehovedet og bladene. Redningsbådens motor fik hovedeftersyn, og vi fik en ny skrue til den, som ville gøre den i stand til at slæbe *Store Klaus*, skulle det nogensinde blive nødvendigt.

I maj 1988 sendte Amdi mig op til havnebyen Carúpano i Venezuela for at sætte gang i nødvendigt vedligeholdelsesarbejde på sejlskibet *Carene Star*. Skibet var netop ankommet fra Stillehavet, og eleverne var rejst hjem til Danmark. Der var to tilbageblevne besætningsmedlemmer om bord, og sammen planlagde vi arbejdet. Vores største en-

keltopgave var at komme af med de utallige rotter, som rumsterede rundt overalt hver nat. Efter tre uger om bord sendte jeg besked til Amdi om, at arbejdet var sat på skinner, og jeg fløj tilbage til Chile.

Store Klaus lå stadig for anker i Iquiques havn. Men skibet så meget flottere ud, for i de forløbne uger var der blevet malet, og yderskroget lyste op i den grumsede havn med ørkenen i baggrunden. Om bord fortalte Frederik mig, at han måske havde fundet en speedbåd, vi kunne købe. Han havde endnu ikke snakket med ejeren, for han ville først høre, hvad jeg mente. Den næste dag tog vi ind til byen og gik op til en parkeringsplads tæt ved den centrale plaza.

- Dén der, sagde Frederik og pegede på en speedbåd, som var delvist gemt under en presenning og stod på en bunke gamle bildæk mellem de parkerede biler.

- Er den til salg? spurgte jeg.

- Måske, sagde han, hvad synes du?

Sagen var, at vores speedbåd om bord var ved at falde fra hinanden. Båden havde været en af Hans Jørgen Laustsens og Amdis skøre idéer. Oprindeligt havde den været en jolle med en lille påhængsmotor. Men Hans Jørgen ville have en hurtig båd, da *Store Klaus* i sin tid forlod Danmark. Han kunne ikke klare sig uden lidt legetøj. Så Amdi gav ham lov til at købe en 60-hestes påhængsmotor, som han satte bag på jollen. Men ud over at være dyr - den kostede over 40.000 kroner - var den også alt for tung til båden, som næsten ikke kunne flyde med motoren monteret. Agterenden af båden lå i vandskorpen, mens boven stak op mod himlen. I stedet for at erkende fejlen og anskaffe en båd, der passede til motoren, havde Hans Jørgen så bestemt, at båden skulle bygges om. Efter mange forskellige mislykkede forsøg endte det med, at den blev udstyret med to hjemmelavede glasfibervinger, en på hver side af agterdelen af skroget. Vingerne var hule, og teorien var, at luften indeni ville hjælpe med til at holde båden flydende og få den til at plane ordentligt. Det virkede nogenlunde på helt fladt vand, men så snart der var bølger, blev bådens bevægelser helt uforudsigelige, og nu, to år efter at vingerne var blevet støbt fast på skroget, var de gennemvåde, og luftrummet i midten var fyldt af vand. Båden duede ikke mere.

- Jeg synes, det ser alle tiders ud, sagde jeg til Frederik.

Under et stykke bølgeblik sad en vagt, som holdt øje med bilerne på parkeringspladsen. Arbejdskraften var så billig i Chile, at det ikke be-

tød noget at have en mand siddende der hele dagen. Vi spurgte ham ud om båden og fandt ud af, at den aldrig blev brugt, og at den tilhørte en mand, som ejede et af byens største apoteker. Den næste dag opsøgte Frederik manden, og til vores glædelige overraskelse var han interesseret i at sælge. Efter lidt forhandlinger frem og tilbage enedes vi om en pris på 800.000 chilenske pesos eller omkring 20.000 kroner i dagens kurs. Det var et godt køb, og båden var i god stand.

Apotekeren, som hed Fernando, inviterede os begge til frokost i sit hus. Så kunne vi lære hans kone og familie at kende, sagde han. Vi takkede ja, og nogle dage senere mødtes vi uden for apoteket og kørte med Fernando og et par stykker ud til forstaden syd for Iquique, hvor de boede. Frokosten var allerede klar - som i så mange andre chilenske middelklassehjem havde de en husholderske, som lavede stort set alt manuelt arbejde i hjemmet. I Iquique er der *siesta* i to-tre timer fra omkring middagstid, hvor varmen for alvor får alt til at gå langsommere.

Vi satte os ned og spiste. Der blev sagt vittigheder og lavet sjov. Alle skulle høre om vores hidtidige færd, og om hvor vi nu skulle hen. Og for første gang, mens vi var i Chile, hørte vi folk snakke om politik. Familien var uforbeholdent imod Pinochet og gjorde højlydt grin med den gamle diktator og hans håndlangere. Fernando spillede admiral Merino, som altid optrådte på fjernsynet i tilsyneladende fordrukken tilstand.

- Gggivvv maj en til whheeschkey, drævede han, mens alle var ved at bryde sammen af grin. Der var kun et par måneder til, at Chile skulle holde folkeafstemning om, hvorvidt Pinochet skulle blive ved magten, eller om der skulle udskrives demokratiske valg.

Der var noget specielt over den familie, syntes jeg. Og det var ikke bare Fernando og hans sjov. Over for mig sad en ualmindeligt smuk pige med store brune øjne. Hun smilede og grinede og lavede sjov med hele forsamlingen. Det var Fernandos søster, og hun hed Leila, havde de sagt. Jeg kunne ikke tage mine øjne fra hende. Hun var indbegrebet af skønhed og livsglæde, kombineret i samme person. Stirrede hun på mig? spurgte jeg mig selv. Efter middagen sad vi udenfor og snakkede om løst og fast. Fernando var betaget af idéen om at sejle ud over Stillehavet, som han kiggede ud over hver dag fra Chiles kyst. Men sømand var han ikke, det indrømmede han åbent. Det havde været en fejl at købe speedbåden, for han havde aldrig fået glæde af den.

Siestaen var slut, og alle skulle tilbage til arbejdet i Iquiques centrum. Vi kørte af sted i forskellige biler, og jeg lagde mærke til, at Leila kørte sammen med en meget elegant herre, som var på besøg fra Santiago. Hun var nok forlovet, tænkte jeg og satte mig ind i den anden bil, som kørte os tilbage til Iquique.

One World Channel

Jeg stod i maskinrummet om bord og arbejdede med nogle dieselrør, da Frederik kom ned med en fax, som straks tiltrak opmærksomheden. Den var fra Else Jensen og gik ud på, at jeg omgående skulle ringe til et nummer i Danmark. Jeg kendte ikke nummeret, men kunne se, at det måtte være i Grindsted og gættede, at det var et direkte nummer til Amdi og Kirsten.

Jeg spurtede op ad lejderen og nåede kun med nød og næppe at få kedeldragten af og vasket hænder, før jeg sejlede af sted ind mod yachtklubben, hvor vi normalt gik i land. På Telex Chiles telefonkontor bad jeg forpustet om nummeret, og det var Else Jensen selv, der tog telefonen. Jeg blev øjeblikkeligt omstillet, og en mandsstemme ytrede mit navn.

- Hans la Cour? Det var Amdi.

- Ja, sagde jeg, hej.

Han spildte ingen tid med formaliteterne.

- Vi havde et forslag til jer, som vi gerne ville sende på en fax, sagde han.

- Okay, sagde jeg.

- Jeg ville bede dig læse forslaget sammen med Frederik og så ringe til os og bekræfte, at du har destrueret det bagefter, sagde Amdi. Står du ved siden af faxnummeret, I bruger normalt? spurgte han.

Det gjorde jeg, og uden nærmere dikkedarer sagde han farvel, mens faxmaskinen næsten omgående begyndte at snurre bag ved skranken. Jeg rullede faxen sammen uden at se på den, proppede den i tasken og forlod kontoret. Først om bord i redningsbåden kastede jeg et blik på Amdis forespørgsel. Jeg kunne ikke tro mine egne øjne. Det hele blev bare mere og mere spændende.

Om bord forklarede jeg Frederik sammenhængen, og vi læste faxen sammen. Lærergruppen var i de sidste faser af forberedelsen af en satellit-tv-kanal. Kanalen ville sende til hele Europa. *Store Klaus* ville skifte navn til *Return of Marco Polo* og blive en central del af kanalens udsendelsesflade: vi skulle nemlig om bord lave en tv-serie om vores videre færd rundt om jorden. Filmene skulle handle om folk fra alle egne af kloden og om vores møde med dem. Yderligere besætnings-

Store Klaus er nu omdøbt til Return of Marco Polo. Her ligger skibet i Iquiques havn og venter på at sejle af sted mod stillehavsøerne.

medlemmer ville blive sendt til skibet fra Danmark. Vi skulle omgående gøre klar til modtagelse af disse, og vi skulle derefter færdiggøre vedligeholdelsen, så vi kunne koncentrere os om at lave fjernsynsudsendelser.

- Ville vi være med til dette projekt? spurgte faxen.

Selvfølgelig ville vi det. Det ville jo blive afsindigt spændende. Hvilken fantastisk chance, tænkte jeg.

Kort tid efter var jeg tilbage på telexkontoret og ringede igen til nummeret i Danmark. I min forhippelse glemte jeg alt om at destruere faxen, før jeg ringede, den lå stadig på skibet. Igen svarede Else Jensen, og igen stillede hun direkte om til Amdi. Han spildte ingen tid.

- Er faxen brændt? ville han vide.

- Ja, løj jeg, det er sket.

- Har I lyst til at være med til det her projekt? spurgte han så. Jeg bedyrede, at vi var med på den, i allerhøjeste grad med på den, sagde jeg.

- Jamen, så er det en aftale, sagde han. I må holde det her fuldkom-

men for jer selv. I kan ikke sige det til et eneste menneske, hverken hos jer eller i Danmark. Farvel, og hils Frederik.

Og så var samtalen slut. Manden må have en travl dag, tænkte jeg.

Tilbage på skibet var Frederik og jeg spændte på, hvad der nu skulle ske. Hvad ville det betyde? Der var altid en risiko indbygget i omskiftelighed, og de nye planer betød, at tingene ville kunne blive meget omskiftelige de næste måneder.

Nu fik vi imidlertid en invitation til igen at komme på besøg i Fernandos hus. Han havde en lørdag aften arrangeret en *asado* for en masse venner og forretningsforbindelser. Om vi ville komme? Selvfølgelig ville vi det, sagde vi, og mødte op en varm lørdag aften med et par flasker vin under armen. Det var et jumbomåltid. *Asado* er den chilenske version af en grillmiddag, tilberedt på en kulfyret grill, og der var mere kød, end vi havde set i lange tider. Der var dejlige chilenske krydderier, som vi ikke kendte, der var salater, kartofler, pasta, brød, majskolber, helt friske tomater, og rødvinen flød frit.

Leila var der, men den skæggede mand, som jeg mente måtte være hendes forlovede, var der ikke. Jeg så på hende igen. Hun så på mig. Så talte vi sammen, for første gang mere end blot et par henkastede bemærkninger. Vi snakkede om det sydlige Chile, og hun fortalte i maleriske vendinger om, hvor smukt der var dernede. Vi kom ind på vores sejlads over Stillehavet, og hun syntes, at det var en alt for lang tur. Jeg spurgte, om hun ikke kunne tænke sig at komme ud og prøve Fernandos speedbåd, og hun sagde ja. Langsomt begyndte det at gå op for mig, hvor godt jeg kunne lide denne natursmukke, livlige pige. Mit instinkt beordrede mig til at skære det af: Det kunne der alligevel ikke blive noget af. Og det var ikke fair over for hende at give hende nogle forhåbninger. Vi var ved at forberede vores afgang, og derefter ville jeg aldrig se hende igen nogensinde i mit liv. Alligevel sad jeg der og snakkede med hende, og hun spurgte, som om det var en helt naturlig ting, om jeg ikke ville komme igen ugen efter. Og jeg sagde ja, mens jeg fortalte mig selv, at jeg var ved at komme ind på et helt forkert spor.

Det var utænkeligt, det var uacceptabelt. Det var imod "de fælles interesser". Det ville betyde, at min opmærksomhed ville blive delt mellem skibet og Lærergruppen på den ene side og så denne uvedkommende, indtrængende person på den anden side. Jeg vidste, at der ikke var plads til det. Jeg sagde til mig selv flere gange, at nu måtte

jeg tage mig sammen, men lige lidt hjalp det. Jeg kunne ikke få hende ud af hovedet og blev ved med at spekulere på, hvordan jeg kunne komme til at se hende igen.

Min undskyldning - eller mere præcist: min løgnehistorie - kom som en foræring. Vi havde haft nogle problemer med vores kortbølgeradio, og jeg blev inviteret hjem til den ingeniør, der havde lavet den. Til ham sagde jeg ja, tak, men jeg kan kun blive i kort tid. Til Frederik sagde jeg, at det nok ville komme til at tage hele aftenen. Og da jeg var inde i byen for at tjekke telex nogle dage forinden, smuttede jeg hen til Leilas arbejde og sagde, at jeg kunne komme.

Dagen kom, og jeg tog ud til familiens hus.

- Hvor er Frederik henne? spurgte hun.

- Frederik? sagde jeg forstummet. Tankerne for gennem hovedet. Det hele var måske slet ikke, hvad jeg havde troet?

- Frederik er stadig på skibet, sagde jeg famlende, jeg troede, du mente mig ... men ... jeg kan prøve at få fat i ham.

Jeg trak VHF-radioen frem og forsøgte at kalde skibet, men det var heldigvis for langt væk. Frederik kunne ikke høre mig. Det ville også have været særdeles besværligt at forklare situationen til ham, men det tænkte jeg slet ikke på, så panikslagen var jeg.

Så satte vi os ned sammen med en af Leilas veninder. Hun havde fundet et bånd med musik frem. Det var Violetta Parra. Jeg genkendte en sang, *Gracias a la vida*. Jeg havde hørt den på svensk, sunget af Arja Saijonmaa ved Olof Palmes begravelse i 1986. *Jag vill tacka livet*, havde hun sunget med kraftig og nøgen stemme ud over en kæmpe forsamling, direkte transmitteret til hele Norden. Men der var flere sange, og mange af dem handlede om fattige chileneres kamp for social retfærdighed.

- *Que se vaya rápido!* Ud med ham i en fart! lød det pludselig fra Leila, som hævede glasset og rejste sig op.

Vi havde endnu ikke diskuteret politik, men "han" og "ham" kunne kun være en henvisning til Pinochet. Leila begyndte at synge med på Parras næste sang, mens veninden forklarede, at alle i hele Chile håbede på, at det ville blive nej til Pinochet ved folkeafstemningen.

Da vi skiltes den aften, kiggede Leila og jeg for første gang hinanden i øjnene for alvor. Min hjerne kørte på højtryk. Hvad er det, de øjne prøver at sige til mig? Er det, hvad jeg tror og håber?

- Hvis du har lyst til at komme ud at besøge os på skibet, er du

velkommen, sagde jeg og kunne ikke tro mine egne ører, da jeg hørte, hvad jeg havde sagt.

Det ville hun gerne, sagde hun, men jeg kunne jo også komme og besøge hende igen.

- Jo, selvfølgelig, sagde jeg og spekulerede videre på, hvad jeg var ved at rode mig ud i.

Leila var bestyrer af et af broderens apoteker - *Farmacia Arauco* - som lå i Iquiques centrum. Hver eneste dag kom jeg meget tæt på apoteket, når jeg gik i byen for at tjekke telex og for at købe brød i bageriet *Panaderia La Luna*. En dag gik jeg ind i apoteket og spurgte efter Leila. Hun sad ovenpå, men kom straks ned.

- Hej, sagde hun, helt uden forbehold.

- Hej, svarede jeg, fuldkommen befippet over hendes glade smil og glimtende øjne. Øh, ahem, jeg kom bare lige forbi, og så, øh du ... du sagde jo, jeg skulle komme forbi og hilse på ...

Hun viste mig rundt i apoteket. Meget interessant, tænkte jeg, men hvad nu? Det spørgsmål havde hun allerede forudset.

- Kunne du tænke dig at komme hjem til os igen?

- Jo, bestemt, bedyrede jeg. Vi skiltes, jeg havde lovet at komme igen den næste dag og få at vide, hvilken dag det skulle være.

Jeg købte brød i *La Luna* og tog tilbage til skibet, igen uden at fortælle Frederik noget om Leila.

Netop den samme uge begyndte valgkampen om ja eller nej til Pinochet for alvor. Afstemningen skulle finde sted i oktober, og man ville kunne stemme ja eller nej. Ja betød ja til Pinochet som præsident for yderligere syv år. Nej betød nej til Pinochet og ja til frie demokratiske valg. Vi undrede os over, hvordan man kunne spore den nationale stemning, når folk normalt slet ikke sagde, hvad de mente. Medierne var totalt ensidige og viste hver dag små historier med Pinochet og hans andre juntamedlemmer. De åbnede børnehaver, skoler, hospitaler, broer, veje, sportsklubber, fabrikker - det havde ingen ende. Men så en dag begyndte valgkampen for alvor. Og nu havde de to modsatstående kampagner hver aften et kvarters fjernsynsdækning.

Det var første gang i 15 år, at der var nogen form for opposition i fjernsynet, faktisk havde den været kvalt i alle medier siden 11. september 1973, den dag Pinochet tog magten. Hele Chile sad klistret foran skærmen, da programmerne gik i luften. Hver dag byttede de to indslag rækkefølge. Første dag var det først ja, så nej. Anden dag

modsat, og tredje dag modsat igen. Og kampagnerne var lagt an i helt modsat stil. Ja-programmerne var næsten udelukkende negativ propaganda. Billeder af stenkastende unge, afbrændte biler, politi med tåregas, grædende børn. Sådan ville det gå Chile, hvis man stemte nej til Pinochet. Stem ja til lov og orden, ja til økonomisk fremskridt, ja til frihed, sagde Pinochets tilhængere. En nej-stemme ville betyde kaos, konflikt og kommunisme. Der var intet nyt i den propaganda; militæret havde brugt de samme argumenter for at tage magten 15 år tidligere og siden kørt videre ud af den samme linje.

Nej-kampagnen var imødeset med stor spænding, og forventningerne blev ikke gjort til skamme. Programmerne var en eksplosion af glæde, fyldt med humor og af folk fra alle samfundslag, som havde én ting til fælles: ønsket om demokrati i Chile. "Nej til frygten, ja til friheden! *Ya viene la libertad!* Friheden ligger lige om hjørnet!" Kendingsmelodien, som var en popsang med et let refræn, blev hurtigt den mest sungne i landet: "De kan sige, hvad de vil / jeg ved, hvad jeg vil have / jeg vil have frihed, frihed, frihed / Nej til frygten, ja til friheden."

Der var ingen negativitet i nej-kampagnen. I stedet spillede man på samfundets længsel efter samhørighed. Men der blev også spillet på følelserne. Et af programmerne handlede om de flere tusinde chilenere, som stadig, 15 år efter kuppet, var forsvundet sporløst. Deres mødre eller koner dansede nationaldansen, *la cueca*, uden partnere. Klædt i sort og med alvorlige, forstenede ansigter dansede de den ellers glade og fornøjelige pardans alene. I hånden holdt hver et sort-hvidt indrammet billede af den savnede. Fortællerstemmen sagde blot: "Tiden er kommet. Tiden til frihed. Tiden, hvor vi siger nej til diktaturet. Nej til frygten. Nej til splittelsen. Nej til volden. For at denne dans ALDRIG skal blive danset igen i Chile, vores Chile, stem nej."

Nej-kampagnen appellerede ganske simpelt til mange chileneres almindelige menneskelige instinkt. Pinochet og hans regering var ekstremisterne, og nej-kampagnen blev til, "hvad almindelige og anstændige mennesker" kunne se, Chile havde brug for. Få dage efter de første udsendelser gik jeg på fortovet i Iquique og så to *Carabinieros*-politifolk komme mod mig. Bag dem gik tre skolepiger og fløjtede og sang *La canción del no*, Nej-sangen. De to ranke og svært bevæbnede medlemmer af den paramilitære ordensmagt vidste ikke, hvad de skulle gøre. Deres øverste chef sad med i juntaen, og deres styrke havde stået for mange af de værste forbrydelser under diktaturet. Hvad

kunne de gøre mod tre frække skolepiger, der fløjtede en sang, de havde hørt i fjernsynet?

Tiderne var ved at skifte i Chile. Men ud over Fernandos familie havde vi ikke hørt så meget som et politisk kvæk fra en eneste af alle de chilenere, vi omgikkes, så vi var spændte på at se, om noget nu ændrede sig.

Da jeg besøgte Leila næste gang, var hun alene. Jeg var på en eller anden måde mærkeligt afklaret. Jeg vidste med mig selv, at her var et menneske, jeg ikke kunne komme udenom. Vi sad og snakkede, som om vi havde kendt hinanden i mange år. Piazzollas moderne tangoer fyldte rummets baggrund, og så sad vi bare dér, tæt sammen og havde verden helt for os selv. Selvfølgelig fortalte jeg hende ikke om Tvind. For det første ville hun aldrig have kunnet forstået, og for det andet følte jeg, at Tvind intet havde med mig at gøre, når jeg var i hendes hus. Her var det blot hende og mig, det gjaldt. Senere den aften lagde vi os sammen, krop mod krop, og til sidst faldt vi i søvn.

Klokken var over tre, da jeg vågnede med et sæt. Som en ulydig skoledreng, der kommer for sent hjem fra byen, listede jeg om bord på vores skib og sov de to timer, der var tilbage af natten. Hvis Frederik opdagede noget, sagde han det aldrig.

Vi begyndte at føle os hjemme i Iquique. Frederik og jeg havde vores egen dagligdag, langt fra den gruppedisciplin, som herskede på skolerne. En dag inviterede Arturo, vores hjælpsomme dykkerven fra *Servicios de salvataje submarino*, os hjem at spise hos sin familie. Vi havde mødt Arturo kort efter ankomsten til Iquique. Han drev et lille firma, som specialiserede sig i dykning og undervandsarbejde. Vi havde haft problemer med galvanisk tæring af *Store Klaus*' skrue og skrueaksel, og Arturo havde hjulpet med at finde ud af, hvad der var galt. Efterhånden var vi blevet rigtig gode venner med ham, og i juli havde han inviteret os med op i Atacama-ørkenen, hvor vi havde overværet den berømte *Fiesta de La Tirana*. Det var en mærkelig blanding af hedenske og katolske festligheder, hvor titusinder af tilrejsende tilbad en lille statue af *la Virgen del Carmen*, Jomfruen af Karmen. Der sad vi så oppe i ørkenen sammen med Arturo og hans børn og spiste picnic, mens han forklarede, hvordan andesindianernes oprindelige gudedyrkelse havde været så stærk, at katolicismen kun delvis havde formået at sætte sig på religionsudøvelsen.

I Arturos lejlighed var vi nu igen meget langt væk fra Tvind og det hårde liv i Lærergruppen. Vi spiste den chilenske nationalret *Pastel de choclo*, serveret med rødvin fra *Valle Central*, den brede og frugtbare dal, der strækker sig flere hundrede kilometer mod syd fra Santiago. *Pastel de choclo* serveres direkte fra ovnen. Hver person får et lille lerfad, og i retten er der hakket oksekød, kylling, hårdkogte æg, rosiner - alt dækket af en pasta lavet af *choclo*, som er hakkede majskerner.

Med Arturos børn rendende omkring os og lyden af livet i lejlighederne ovenpå og nedenunder syntes Tvind at være i en anden verden. En verden, vi tænkte mindre og mindre på, efterhånden som vi lærte denne by på kanten af kontinentet at kende. Samtidig vidste ingen af vores chilenske venner noget om os, bortset fra at vi var ankommet på et skib, som vi ejede "sammen med nogle venner". Ingen kendte til Lærergruppen, Tvind eller aftalerne om fælles økonomi og tid, og ingen havde den fjerneste anelse om, at der sad en lille gruppe mennesker i Grindsted på den anden side af jorden, som med en enkelt telex eller fax kunne beordre os til hvad som helst, når som helst. De kunne kalde os hjem. De kunne sælge skibet, som vi fortalte alle, at vi ejede. De kunne sende en ny besætning ud, hvis det passede dem. Vi var i den forstand dybt uærlige over for vores venner. De betragtede os som ganske almindelige mennesker og var ikke klar over, at vi dybest set var totalt fjernstyrede fra Danmark. Men samtidig undergik vi en langsom udvikling, der frigjorde os mere og mere fra den daglige fjernstyring. Derfor kunne vi sidde hos familien og slappe helt af.

Arturo trak sit fotoalbum frem. Han var en ivrig undervandsfotograf og havde været finalist i den nationale chilenske fotokonkurrence året før med nogle billeder af undervandslivet uden for Iquique.

- Men der er så mange restriktioner på, hvad vi kan lave, sagde han lidt gedulgt.

Jeg var ikke klar over, hvad han hentydede til, så jeg spurgte ham, hvad fiskefirmaerne havde imod undervandsfotografering. Men det var ikke fiskefirmaerne, slet ikke, forklarede han.

- Det løser sig nok med folkeafstemningen, lad os håbe det, sagde han.

Nu tog jeg mod til mig. Det var anden gang inden for kort tid, at nogen havde hentydet til militærstyret. Hvad håbede han på? Ja eller nej?